

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Chování předškolních dětí v kontextu narození sourozence

Vypracovala: Edita Doicsar
Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová, PhD.

České Budějovice 2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Martě Franclové, PhD. za cenné rady, připomínky, ochotu a metodické vedení práce. Také děkuji své rodině za podporu a trpělivost během mého studia na vysoké škole.

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o chování předškolních dětí v kontextu s narozením sourozence. Je rozdělena do dvou částí. Teoretická část nám vymezuje pojmy žárlivost a rivalita a nahlíží na sourozenecké konstelace. Popisuje náročné situace v životě dítěte a jejich zvládání a přibližuje nám rodinu a rodinné vztahy. Narození dítěte je pro rodiče zcela zásadní a radostnou událostí. V případě, že se jedná o další dítě, příchod na svět spolu s rodiči, prarodiči prožívá také prvorozené dítě. Praxe nám poodhalí, jaké jsou postoje rodičů k zapojení prvorozených dětí do příprav na narození sourozence a jaké důvody či okolnosti vedly ke změnám chování prvorozených dětí.

Klíčová slova: narození dítěte, sourozenectví, žárlivost, rivalita, stres

Abstract

Bachelor work is describing behavior of children with the birth of their sibling. The work is divided to two parties. Theoretical part defines words as jealous, rivalry and looking on sibling's constellation. There is described very difficult situations in child life and their managing and give us closer to family itself and family relation. The Birth of child is for parent very major and happy situation. In the case that is going about second child coming of baby enjoys parents, grandparent and the first child as well. The real live reveals us attitude of parents in the connection of preparation the first child to the birth of sibling and which reasons and circumstances led to change of the first birth child's behavior.

Key words: birth of child, sib ship, jealous, rivalry, stress

Obsah

ÚVOD.....	1
1. VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU.....	2
1.1 Kognitivní vývoj.....	2
1.2 Sociální vývoj.....	3
1.3 Citový vývoj.....	5
2. SOUROZENECTVÍ.....	6
2.1 Sourozenecké konstelace.....	6
2.1.1 Prvorozené dítě.....	7
2.1.2 Druhorozené dítě.....	7
2.1.3 Nejmladší dítě.....	8
3. NÁROČNÉ SITUACE V ŽIVOTĚ DÍTĚTE.....	9
3.1 Stres, zátěž.....	9
3.2 Frustrace.....	11
4. ZVLÁDÁNÍ NÁROČNÝCH ŽIVOTNÍCH SITUACÍ.....	12
4.1 Obranné reakce.....	12
4.2 Nevědomé obranné reakce.....	14
5. ŽÁRLIVOST A RIVALITA.....	16
6. RODINA A RODINNÉ VZTAHY.....	18
6.1 Příprava dítěte na příchod sourozence.....	18
6.1.1 Těhotenství matky.....	19
6.2 Výchovné styly v rodině.....	20
6.2.1 Autoritářský výchovný styl.....	20
6.2.2 Liberální výchovný styl.....	21
6.2.3 Demokratický výchovný styl.....	21
PRAKTICKÁ ČÁST.....	22
7. VÝZKUMNÝ CÍL PRÁCE.....	22
7.1 Výzkumné otázky.....	22
8. METODOLOGIE.....	23
8.1 Hlubkový rozhovor.....	23
8.2 Pozorování.....	24
9. VÝZKUMNÝ VZOREK.....	25
10. REALIZACE VÝZKUMU.....	27

10.1 Rozhovor č. 1	28
10.2 Rozhovor č. 2	32
10.3 Rozhovor č. 3	36
10.4 Rozhovor č. 4	39
10.5 Rozhovor č. 5	42
10.6 Rozhovor č. 6	46
10.7 Rozhovor č. 7	51
10.8 Rozhovor č. 8	54
10.9 Rozhovor č. 9	58
10.10 Rozhovor č. 10	61
11. ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ.....	65
12. VÝSLEDKY VÝZKUMU	78
12.1 Výsledky rozhovoru – kladné přijetí sourozence	78
12.2 Výsledky rozhovoru – nesouhlasné přijetí sourozence	81
12.3 Vyhodnocení zúčastněného pozorování	84
13. DISKUSE	87
14. ZÁVĚR	89
SEZNAM LITERATURY	91
PŘÍLOHY.....	94

„Dospělí sami nikdy nic nechápou a děti to hrozně unavuje, stále a stále jim něco vysvětlovat. Děti musí být k dospělým hodně shovívavé.“

Antoine Marie Roger de Saint-Exupéry

ÚVOD

Narození dítěte je pro rodiče zcela zásadní a radostnou událostí. V případě, že se jedná o další dítě, příchod na svět spolu s rodiči, prarodiči prožívá také prvorozené dítě.

Téma chování předškolních dětí v kontextu narození sourozence, vyplynulo z osobní zkušenosti po narození dcery. Ocitla jsem se v situaci, kdy prvorozená dcera odmítala mladší sestru. Zajímalo mne, zda je to častý jev a i jiné rodiny se potýkají s tímto problémem sourozeneckých vztahů. Chtěla jsem hlouběji proniknout do problematiky okolností, které mohou ovlivnit děti předškolního věku při přijetí nově narozeného sourozence.

Cílem bakalářské práce je chování dětí předškolního věku v souvislosti s narozením sourozence. Jedná se o děti prvorozené, žijící v úplné rodině.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je rozčleněna do šesti kapitol. Popisuje vývoj dítěte předškolního věku, sourozenectví, náročné situace v životě dítěte a jejich zvládnutí. Dále se seznámíme s pojmy žárlivost a rivalita a objasníme si výchovné styly v kapitole o rodině a rodinných vztazích. Praktická část byla zaměřena na kvalitativní výzkum. Hlavním metodologickým postupem sběru dat byla zvolena metoda hloubkového polostrukturovaného rozhovoru a přímé zúčastněné pozorování dítěte. Z písemného záznamu rozhovorů, pozorování a z přepisů rozhovorů, za pomoci kódování, jsme zjišťovali, jaké jsou postoje rodičů k zapojení prvorozených dětí do příprav na narození sourozence a jaké důvody či okolnosti vedly ke změně chování prvorozených dětí po narození sourozence.

1. VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Matějček (2005) uvádí, že období označované jako „předškolní věk“ je charakterizováno na svém začátku první společenskou emancipací dítěte a na svém konci pak druhým výrazným krokem do společnosti, totiž nástupem do školy. Celý předškolní věk zabírá tedy zhruba čtvrtý, pátý a šestý rok věku dítěte.

Vágnerová (1999) charakterizuje předškolní období jako fázi života, která trvá od 3 přibližně do 6 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuálně i více let. Charakteristickým znakem tohoto věku je postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která už není tak samoučelná, umožňuje např. dítěti, aby se uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině. K uvolnění této závislosti přispívá osvojení běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace.

Vývoj je proces s velkou variabilitou a neprobíhá u všech dětí stejně. Stručně uvedeme některé změny, ke kterým dochází v předškolním věku v oblasti kognitivní, sociální a emocionální.

1.1 Kognitivní vývoj

Podle Piageta lze označit myšlení předškolního dítěte jako názorné a intuitivní. Jeho typickým znakem je egocentrismus, fenomenismus a magičnost. Dítě interpretuje realitu tak, aby pro něj byla srozumitelná a přijatelná. Je přesvědčené, že každé poznání musí mít absolutní platnost.

Rozvoj poznávacích procesů ovlivňuje i sebepojetí dítěte. Předškolní dítě přejímá názory dospělých na sebe sama nekriticky, tak jak jsou mu prezentovány (Vágnerová, 1999).

Předškolní dítě začíná uvažovat v celostních pojmech, ale jeho úsudky vyplývají z vnímání a představ dítěte. Proměna se vztahuje k tomu, že se dítě posouvá z

předpojmového myšlení na úroveň názorného myšlení. Tzn., že považuje své vnímání a svůj názor za jediný možný, neuvažuje o dalších alternativách a svůj názor přijímá bez pochyb o jeho správnosti. Vjem a představa jsou spolu úzce provázány, a proto děti často vůbec nerozlišují realitu od fantazie.

Stává se, že okolním věcem připisují vlastnosti živých bytostí. Je to tzv. antropomorfismus myšlení. Myšlení dítěte je bezprostředně spojeno s činností, kterou dítě vykonává, a to vede k dalším zvláštnostem jeho myšlení. Jedná se dále např. o tzv. magičnost myšlení, nebo presentismus. V tomto věkovém období se také setkáváme s tzv. konfabulací. Dítě, které nerozumí dějům a faktům v realitě, si je vysvětluje tak, aby byly pro něho pochopitelné.

Učení prostřednictvím her hraje u dětí předškolního věku významnou roli. Především imitace, jako jeden z druhů sociálního učení, je u nich častá. Langmeier, Krejčířová (2006) vidí smysl her dětí v tom, že pomáhají rozumnému a účelnému životu a k osvojení dovedností užitečných pro život.

Rozumový vývoj dítěte je bezprostředně spjatý s vývojem řeči. U dětí předškolního věku se setkáváme s egocentrickou řečí. Je to řeč pro sebe, dítě, i když je v dialogickém vztahu, neposlouchá řeč druhého, ale odpovídá si sám a navazuje v řeči sám na sebe a nikoliv na partnera. Nedochozí k vzájemné komunikaci. Tato egocentrická řeč se v průběhu tohoto období mění na tzv. vnitřní řeč. Říčan (2006) uvádí, že pokud s dítětem hodně mluvíme, čteme mu pohádky, odpovídáme na jeho nekonečné otázky, bude v šesti letech schopno užívat dvou a půl tisíce slov a rozumět bude více nebo méně dokonale dalším tisícům slov. Verbální schopnosti a dovednosti dítěte jsou u předškolních dětí velmi sledovány a prostřednictvím četby, poslechu a her rozvíjeny.

1.2 Sociální vývoj

Primární socializace dítěte je zajišťována v rodině. Nazývá se primární proto, že v rodině dítě získává základní pravidla kontaktů s lidmi a v rodině je uváděno do

společenství lidí. Rozvoj osobnosti jedince probíhá v interakci s druhými lidmi (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Pro předškolní období je charakteristické, že se dítě, zejména vstupem do mateřské školy, poprvé odpoutává od rodiny a seznamuje se s jiným sociálním prostředím i pravidly. Úkolem tohoto období je naučit se komunikovat s ostatními a začleňovat se do nových sociálních skupin.

Vágnerová (2004) rozlišuje prostředí dítěte, ve kterém se pohybuje, na tři skupiny:

- ✓ *Rodina, která umožňuje dítěti získat pocit bezpečí a jistoty.*
- ✓ *Vrstevníci, kteří pro dítě tvoří rovnocennou skupinu.*
- ✓ *Mateřská škola, která je první instituce, se kterou se dítě setkává.*

Právě kontakt s lidmi umožňuje sociální učení, prostřednictvím něhož se dítě lépe orientuje ve vztazích a osvojuje si nové způsoby chování. Obecně lze rozlišit čtyři formy sociálního učení, se kterými se nejvíce setkáváme v tomto věkovém období:

- ✓ *Zpevňování – Rozumí se jím fixace nebo eliminace určitého projevu chování dítěte odměňováním nebo trestáním autoritou.*
- ✓ *Observační učení - Jedná se o osvojování si způsobů chování tím, že pozorujeme chování druhých osob.*
- ✓ *Imitace (nápodoba) - Napodobujeme projev nebo nějakou činnost jeho (jejím) realizováním.*
- ✓ *Identifikace – Znamená ztotožnění se s osobou, ke které má dítě citový vztah, což vede k realizování činností a projevů tak, jak to dělá tato osoba. Zejména při hrách ve vrstevnické skupině, např. při hrách kooperativních a společných s ostatními, se začínají u dětí projevovat takové charakteristiky, jakými je např. soutěživost, kooperativnost, sociabilnost a empaticnost.*

1.3 Citový vývoj

Emocionální vývoj dítěte je úzce propojen s vývojem sociálním. Z hlediska emocionálního vývoje je v předškolním věku charakteristická větší stabilita a vyrovnanost projevů oproti předchozímu období. Mění se projevy dítěte vyjadřující nespokojenost a začíná se rovněž uplatňovat emoční paměť (očekávání událostí a radost z nich).

Vágnerová (2004) uvádí tyto projevy emočního prožívání u dětí předškolního věku:

- ✓ *Vztek a zlost – Tyto projevy jsou již méně časté, protože děti začínají chápat příčiny nepříjemných situací.*
- ✓ *Strach – Ten je spojen především s fantazií a představivostí dítěte.*
- ✓ *Veselost – U dětí se začíná projevovat smysl pro humor, porozumění jednoduchým vtipům vrstevníků a také schopnost sdílet legraci.*
- ✓ *Těšení se – Zjevná je také schopnost těšit se, očekávat událost v blízké budoucnosti.*

Důležité je, že se děti v tomto období začínají vcítovat do emocí druhých a začíná se rozvíjet jejich emoční inteligence. Novými emocemi je také soucit (např. s jiným dítětem, které se řízlo do prstu) nebo sympatie k určitému dítěti. Vzhledem k tomu, že dítě již chápe, jak se má v některých situacích chovat, dochází k tomu, že se začínají objevovat i pocity viny, pokud se dítě chovalo v rozporu s požadavky. Můžeme konstatovat, že se v tomto období setkáváme spíše s pozitivními emocemi, které dítě také spontánně vyjadřuje. Uspokojivé citové vztahy s dospělými jsou také základním předpokladem pro vývoj jeho osobnosti. Stejně vztahy k vrstevníkům jsou však rozvinuty méně a jsou v tomto věkovém období labilní a krátkodobé.

2. SOUROZENECTVÍ

Sourozenectví vytváří specifické možnosti pro formování partnerství a sním úzce souvisejícího smyslu pro důvěrnost, pro „*společné tajemství*.“ Sourozenectví skýtá i specifické podněty pro nápodobu a ztotožňování. A i když napodobování sourozenců může znamenat i problémy, je v zásadě značnou potenciální výchovnou hodnotou. Možnost napodobovat sourozence, je pro mladší děti často velice lákavé a touha vrovnat se mu, bývá v určitých situacích tažnou silou prvních projevů seberozvíjení. Sourozenectví sebou nese i rozmíšky, konflikty, vzájemné negativní afekty. Vhodnými korektivními zásahy rodičů je v dětech navozována potřeba a dovednost, tyto afekty ovládat, usměrňovat. Sourozenci se tak mezi sebou učí trpělivosti, shovívavosti, velkorysosti. Přivykají, že je možné a nutné domlouvat se, hledat kompromisy, vytýčovat pravidla, kterými lze konfliktům předcházet (Helus, 2015).

2.1 Sourozenecké konstelace

První sourozeneckou konstelaci nacházíme v bibli, v příběhu Kaina a Ábela, kteří neustále soupeří o lásku a přízeň Boha. Se stejným motivem bojují sourozenci o lásku rodičů (Novák, 2007).

Přijetím každého dalšího dítěte se mění sourozenecké konstelace v rodině. Všechny děti v rodině se tím dostávají do nové role, ve které se musí najít. Obecně se dá říct, že pořadí narození a vyrůstání v rodině má na člověka celoživotní vliv. Ten závisí i na pohlaví sourozenců, celkovém počtu dětí v rodině, věkovém rozdílu mezi sourozenci a způsobu, jakým se chovají k dětem rodiče (Nelles, 2009).

2.1.1 Prvorozené dítě

Prvorození, stejně jako jedináčci, jsou pod velkým tlakem rodičů, aby převzali jejich normy. Charakterizuje je tedy všeobecný pocit přetížení, který pokud je internalizován, projevuje se jako perfekcionismus. Prvorození jsou zpravidla formováni rodičovským modelem, který se uplatňuje i při výběru partnera. *„Prvorození mají obecně sklon být více agresivní, využívají strategie a taktiky a výhody jejich větší fyzické síly“* (Sulloway, 1996 in <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/sourozenci.htm>).

Tlak na prvorozené je dán i tím, že lépe rozumějí pokynům rodičů. Když se sourozenci perou, pro rodiče je přirozenější oslovit prvorozeného, protože ví, že ten již přesně rozumí jejich slovům. Z toho vyplývá, že nejen prvorození mají sklon se identifikovat s rodiči více než druhorození, ale i naopak rodiče, coby dospělí, lépe rozumí světu prvorozených než mladších dětí.

Sulloway svou historickou metodou ověřil sledující hypotézy: *„Prvorození jsou ve srovnání s druhorozenými více cílevědomí, agresivní, konveční, extravertní ve smyslu dominance (druhorození jsou více extravertní ve smyslu sociability) a emočně prchlivější, ve smyslu, že se rychleji rozzlobí“* (<http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/sourozenci.htm>).

2.1.2 Druhorozené dítě

Děti díky své vzájemné podobnosti a roli v rodinném systému, mají sklon se navzájem srovnávat. Při tomto srovnání zpravidla vycházejí lépe prvorození díky svému věkovému náskoku. První převzali hodnotový systém rodičů - jinými slovy pravidla, podle kterých se hraje - na druhorozené pak zbylo jen paběrkování. Z toho vyplývá i větší míra studu, uzavřenosti a pocitů méněcennosti u druhorozených.

Druhorození jsou obvykle předem odsouzeni k neúspěchu v porovnávání se staršími sourozenci, proto volí menší zlo - hledají náhradní cíle:

✓ kompenzují chybějící ocenění únikem do fantazie - sněním o úspěchu - a začíná se postupně objevovat motivace orientovaná na vyhýbání se neúspěchu - tedy i motivace vyhnout se konfliktu, dávají tedy přednost vyjednávání před otevřeným konfliktem

✓ hledají náhradní uspokojení - jsou dobří v oblastech, které se z hlediska rodinné hierarchie považují za druhořadé až bezcenné, protože všechny ty "důležité" si vybral již prvorozený.

Druhorození jsou považováni za obratné vyjednavače (Leman, 1997), tento fakt není překvapující, když si uvědomíme, že druhorození zpravidla silou proti dříve narozeným moc nezможou, a tedy z pohledu klasického podmiňování se jim vyplácí vyjednat a jednat s prvorozenými po dobrém.

Podle Sulloway *„druhorození bojují o pozornost tím, že mají otevřenou mysl a mají sklon k riskování a radikalismu. Vyvíjí se u nich sklon bojovat na vlastní pěst, vybírat si kariéru odlišnou od cesty prvorozených“* (<http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/sourozenci.htm>).

2.1.3 Nejmladší dítě

Benjamínci jsou rovněž formováni zesíleným mechanismem druhorozených, k čemu ještě přistupuje strhávání do nižších stádií, díky touze rodičů mít stále dítě, které mohou vychovávat.

Benjamínci přicházejí do rodiny v okamžiku, kdy jsou kariérní a majetkové životní cíle v podstatě naplněny a kdy může nastat určité prázdno. Dítě pro radost je snadno zaplní. Rozmazlování k postu rodinného mazlíčka svým způsobem patří. Někdy se však může stát, že rodiče jsou již starší a k výchově se jim nedostává sil a starší sourozenci jsou mimo rodinu a tak se nejmladší dostává do situace jedináčka, což ho může vyburcovat ke snaze dokázat, co dovede (Novák, 2007).

3. NÁROČNÉ SITUACE V ŽIVOTĚ DÍTĚTE

V předškolním věku se děti mnohdy setkávají s náročnými životními situacemi poprvé. Narození mladšího sourozence může být jednou z nich. Doposud byla prvorozenému dítěti věnována výlučná péče a pozornost, což se samozřejmě s narozením dalšího člena domácnosti změní. Prekopová (2009) popisuje tuto situaci „ztraceným královstvím“. *„Málokterá životní zkouška je tak drastická, jako když jedináček dostane sourozence. Pro dítě to je první velká životní zkouška, kterou musí přestát. Se sourozencem se všechno mění. Důvěrné věci mizí. Doposud se mohl prvorozený cítit jako součást světa dospělých. Do této doby tu byl svět kvůli němu a pro něj. Teď už mu tento svět nepatří. Otáčí se okolo jiné hvězdy. Dítě se cítí vyloučené a nechané napospas samo sobě. V myšlení a cítění už je tak pokročilé, že tuto první životní krizi musí vědomě zpracovat“.*

Každý jedinec již od svého dětství získává nejen pozitivní, ale i negativní zkušenosti, např. nemůže vždycky uspokojit všechny své potřeby tak, jak by si přál. Musí se naučit, jak se s různými obtížemi a překážkami vyrovnávat a jak je překonávat. Tyto podněty mohou být užitečné, protože podněcují aktivitu jedince a tím i jeho rozvoj. Pokud se nejedná o zátěže extrémně závažné, je nutné přihlížet i k jejich subjektivnímu hodnocení – mohou mít pro každého jedince trochu jiný význam. Jestliže se subjektivní míra zátěže zvyšuje natolik, že se s ní nedokáže vyrovnat, může působit jako zdroj psychických potíží. Jednotlivé zátěžové situace mohou mít pro vznik a rozvoj psychických poruch různý význam (Vágnerová, 2004).

3.1 Stres, zátěž

Stres můžeme definovat jako souhrn fyzických a duševních reakcí na nepříjemný poměr mezi skutečnými nebo představovanými osobními zkušenostmi a očekáváními. Podle této definice je stres odpověď, která v sobě zahrnuje jak fyzické, tak i psychické složky. Z psychologického hlediska stres chápeme jako stav nadměrného zatížení či ohrožení.

Čáp (1980) popisuje stres či zátěž jako situaci, kdy se zvyšují požadavky na jedince. Může se jednat např. o horko, chlad, hluk, úraz, fyzickou námahu, ale i duševní práci, jednotlivou situaci i dlouholetý životní shon.

Hans Selye zavedl následující dělení stresu:

✓ *Eustres – pozitivní zátěž, která v přiměřené míře stimuluje jedince k vyšším anebo lepším výkonům.*

✓ *Distres – nadměrná zátěž, která může jedince poškodit a vyvolat onemocnění či dokonce smrt (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Stres>).*

U dětí se může projevit stres hned v několika oblastech, jedná se o příznaky stresu v rovině tělesné, emocionální a příznaky projevující se změnou chování dítěte. Mezi tělesné příznaky můžeme zahrnout nechutenství, bolesti břicha, časté močení, nebo zčervenání v tvářích. Náladovost a impulsivnost dítěte, plačtivost a lítostivost jsou příznaky emocionálního stresu. Dítě má problémy s koncentrací pozornosti a projevují se u něj úzkostlivé stavy. Příznaky změny v chování dítěte mohou být odmítání potravy, poruchy spánku nebo vyhýbání se společnosti. Dítě se náhle projevuje jako plaché a stydlivé, nebo naopak zlomyslné. Další změnou v chování bývá používání vulgárních slov, nepořádnost, neposlušnost (Vaníčková, 2004).

Vaníčková (2004) uvádí jako možné příčiny, které vedou děti ke stresu:

- ✓ *Narození druhého sourozence*
- ✓ *Úmrtí klíčové osoby pro dítě*
- ✓ *Rozvod rodičů*
- ✓ *Stěhování*
- ✓ *Nástup do školy*
- ✓ *Změna školy, učitele*
- ✓ *Dlouhodobá nemoc v rodině*
- ✓ *Úmrtí kamaráda, domácího mazlíčka*
- ✓ *Nový partnerský vztah rodiče, nevlastní sourozenci*

3.2 Frustrace

Vágnerová popisuje frustraci jako situaci, kdy je člověku znemožněno dosáhnout uspokojení nějaké subjektivně důležité potřeby, ačkoli byl přesvědčen, že tomu tak bude. Jde o neočekávanou ztrátu naděje na uspokojení (Vágnerová, 2004). Frustrace bývá také označována jako citové strádání.

Dělení frustrace dle Čápa (1980):

- ✓ *Nedostatek (deprivace) - např. podnětů a pohybu u kojence ponechaného v postýlce bez péče nebo citovou deprivaci při nedostatku lásky a projevů něžnosti.*
- ✓ *Oddálení – jedinec je odkázán na budoucnost, musí čekat, než dosáhne něčeho, co potřebuje a co si přeje.*
- ✓ *Zmaření – po neúspěchu, zejména když se zdá, že ani v budoucnu není naděje na úspěch, na dosažení cíle.*
- ✓ *Konflikt – střetnutí protichůdných sil na cestě k uspokojení potřeby, k dosažení cíle.*

4. ZVLÁDÁNÍ NÁROČNÝCH ŽIVOTNÍCH SITUACÍ

Míra odolnosti vůči zátěžím závisí na vrozených předpokladech, na dosažené vývojové úrovni, individuálních zkušenostech i celkovém aktuálním stavu. Vrozené předpoklady, geneticky podmíněné – celková stabilita organismu, emoční vyrovnanost, flexibilita reagování na různé situace, schopnost relaxovat a rychle se zotavit. Odolnost lze pozitivně ovlivňovat na úrovni učení a nápodoby. Způsob, jakým lze čelit náročným životním situacím, vychází z individuálních zkušeností jedince. Jestliže se určitá varianta řešení osvědčila, člověk má tendenci si ji zafixovat a opakovat ji a to v pozitivním i negativním slova smyslu. Tzn., že vždy, když se ocitne v nouzi, hledá podporu, pomoc u jiných lidí, nebo hledá únik v alkoholu. Volbu určité strategie zvládání zátěžových situací ovlivňuje i sociokulturní norma, protože každá společnost některé způsoby preferuje a jiné odmítá (Vágnerová, 2004).

Dle Vaníčkové (2004) je zvládání náročných životních situací vázáno na adaptaci a na schopnosti přizpůsobit se. Při nadměrné zátěži je třeba využít copingových strategií. Děti se adaptaci a copingu učí prostřednictvím své rodiny, kdy rodiče neskrývají pocity, hovoří otevřeně a řešení jejich stresových situací představuje pro dítě model sociálního vzorce chování.

4.1 Obranné reakce

Různé způsoby, jak se vyrovnat se zátěží, vycházejí ze dvou fylogeneticky starých mechanismů, kterými jsou útok a únik.

Útok je aktivní variantou, vyjadřuje tendenci s ohrožující a nepřijatelnou situací bojovat. Chování jedince je velmi nevyzpytatelné. Člověk může zaútočit přímo na předpokládaný zdroj ohrožení nebo se zaměřit na náhradní objekt. Agrese může být obrácena i vůči sobě samému, může se projevit verbálním sebeobviňováním. Pozitivní, socializovaná varianta může mít charakter asertivity, sebeprosazení, realizace vlastních plánů a uspokojení potřeb v rámci platných norem. S preferencí útočné strategie

souvisí i sklon ke zvýšené aktivitě, upoutávání pozornosti odlišným až nápadným chováním. Tento mechanismus je popisován jako reakce na zkušenost citové deprivace, kdy určitý typ dětí reaguje tak, aby vyvolal alespoň negativní emoce, když už nemůže vyvolat pozitivní (Vágnerová, 2004). Děti citově strádající, chtějí dostat alespoň pohlavek, když už nemůžou být pohlazení.

Únik z tíživé situace je opačnou variantou řešení, vyjadřuje tendenci utéct ze situace, která se zdá neřešitelná. Způsoby jak uniknout před problémy mohou být různé. Může jít o faktický útěk, přenesení odpovědnosti na jiného člověka (Vágnerová, 2004). Ale také se může jednat o útěk symbolický, kdy dítě často utíká do fantazijních představ. Tendence řešit problém únikem se může projevit jak na úrovni interpretace samotného problému, tak na úrovni přístupu k tomuto problému.

Dle Vágnerové (2004) lze rozdělit zátěžové situace na vědomé či neuvědomované. Mezi oběma existuje plynulý přechod.

Coping je vědomou volbou určité strategie. Tato volba je závislá na hodnocení dané situace i posouzení vlastních možností. Tzn. smíření s tím, co změnit nelze při zachování psychické rovnováhy. Smyslem copingu je zlepšení celkové bilance, ať už k němu dojde v důsledku změny situace nebo změny postoje, hodnocení a prožívání problémové situace. Vzhledem k tomuto vymezení je možné rozlišovat dva přístupy k řešení:

✓ *Coping zaměřený na řešení problému – problém je možné řešit a jedinec je schopen takového cíle dosáhnout.*

✓ *Coping zaměřený na udržení přijatelné subjektivní pohody – problém není možné řešit, a proto je nutné k němu přistupovat jinak, např. se s ním smířit (Vágnerová, 2004).*

4.2 Nevědomé obranné reakce

Obranné reakce, které nejsou plně uvědomované, mají podobný význam. Jednotlivé obranné reakce se liší mírou zkreslení skutečnosti a způsobem, jakým člověk s touto informací naloží, tzn., jaký k ní zaujme postoj (Vágnerová, 2004).

Popření – popření existence nepříjemné vnější reality.

Potlačení a vytěsnění – vyloučení bolestivých impulzů či vzpomínek z vědomí.

Fantazie – útek do fantazijních představ. Fantazie pomáhá nahradit nesnesitelné zážitky jinými, jež jsou uspokojující, přestože nejsou reálné. Takový význam má i pseudologia phantastica, kdy si neuspokojené dítě vytváří příběhy, které kompenzují jeho problémy. Má v nich atraktivní roli, je statečné, oblíbené.

Racionalizace – jde o přidělení logických či sociálně žádoucích motivů činnostem, aby se zdálo, že jednáme racionálně. Jsou to de facto výmluvy, „přijatelné“ důvody namísto skutečných. Např. při nesplnění cíle si člověk může zmírnit zklamání, když si řekne „stejně jsem to nechtěl“.

Sublimace – neboli přesunutí. Potřeba, kterou nelze uspokojit je zaměřena na náhradní cíl. Náhradní činnosti pomáhají snižovat napětí, např. nepřátelské impulzy mohou být vybity v přijatelné formě v kolektivních sportech.

Regrese – návrat zpět, k vývojově starším a primitivnějším formám chování i dosahování cílů. Obvykle vyjadřuje odmítnutí samostatnosti a větší potřebu závislosti na podpoře okolí.

Identifikace – ztotožnění se s určitou silnou osobou, skupinou, nebo institucí.

Substituce – znamená náhradu jednoho nedosažitelného uspokojení jiným, jež se jeví jako dostupné. Hledání náhradního cíle je obvyklou reakcí na překážku, která je považována za nepřekonatelnou. Substituce přispěje ke snížení intenzity a učiní situaci alespoň snesitelnou.

Projekce – připisování vlastních nežádoucích vlastností jiným v přehnané míře.

Rezignace – reakce na dlouhodobou zátěžovou situaci, kdy se jedinec něčeho předem vzdává, protože to považuje za nedosažitelné. Vyjadřuje bezmocnost, pasivitu a apatii (Vágnerová, 2004, Čáp, 1980).

5. ŽÁRLIVOST A RIVALITA

Sourozenectví vzniká až po narození dalšího dítěte v rodině. Z toho vyplývá, že sourozenecká rivalita se u dítěte projevuje po příchodu sourozence. Vývoj sourozeneckých vztahů má svou dynamiku, dítě postupně rozlišuje nejen „Já“, ale uvědomuje si toho druhého, hledá své místo ve skupině (Novák, 2007).

Určitá míra rivality je mezi sourozenci správná, nemělo by ale docházet k otevřenému nepřátelství a negativismu. Rodič by měl svého prvorozeného, přirozenou formou zapojit do příprav na příchod miminka a po narození sourozence s ním dál trávit společně čas. Rivalita mezi sourozenci vzniká i díky srovnávání sourozenců rodiči. V dobré víře chtějí být spravedliví a dávají oběma dětem stejná práva a povinnosti (Prekopová, 2009).

Záleží na rodičích, na přístupu k výchově, jak rychle a do jaké míry se stanou sourozenci životními přáteli. Toto pouto – přátelství mezi sourozenci – má jiný, stabilní charakter. Oproti tomu přátelství navazovaná v širších sociálních skupinách jsou dobrovolná, samy si přátele aktivně vybíráme. Když se sourozenci v rodině naučí akceptovat a tolerovat druhého a vycházet spolu, je pravděpodobné, že vztahy s ostatními vrstevníky budou také přátelské.

V psychologickém slovníku je definována žárlivost jako emulace, záporný emoční stav, forma úzkosti vznikající z pocitu nejistoty, strachu ze ztráty milované osoby (Hartl, Hartlová, 2000). Novák (2007) ve své knize odkazuje na žárlivost sourozeneckou, ta je charakterizována podle platné mezinárodní revize psychiatrických diagnóz jako „porucha rivality sourozenecké“. Patří sem projevy otevřeného nepřátelství, fyzické napadání, různé formy neposlušnosti, negativismu. Výrazným příznakem dále bývá regrese – návrat na nižší, již překonané vývojové období.

Žárlivost a rivalita na sebe berou mnoho podob. V některých situacích ji odhalíme hned, jindy z dětí udělá malé provokatéry nebo křiklouny. Často se však připlíží těmi nejskrytějšími cestami. Bossuet ji definuje jako „neopětovanou lásku“. Vždyť co přirozenějšího než lásku může malé dítě cítit ke svým rodičům? Co je pochopitelnější než strach dítěte, že po narození sourozence ho budou mít rodiče méně rádi? Žárlivost je přirozený pocit, který se potřebuje nějakým způsobem projevit. Žárlit tedy není

„nepatřičné“ ani zlé. Pokud dítě žárlí, je to zcela přirozené a rodičům to přináší příležitost svého potomka ujistit, že ho opravdu mají rádi (Daloz, 2002).

Faber, Mazlish (2009, s. 170) přímo nabízí několik rad jak eliminovat žárlivost a vylepšit tak vztahy mezi sourozenci:

✓ *Ujistit se, že každé z vašich dětí má několikrát za týden možnost s vámi strávit chvíli o samotě.*

✓ *Pokud trávíte čas s jedním dítětem, nebavte se o druhém.*

✓ *Neodpírejte svou pozornost a city oblíbenému dítěti, abyste tím vykompenzovali pocity dítěte méně oblíbeného.*

✓ *Nezavírejte děti do rolí podle toho, jak se narodily (nejstarší, nejmladší, prostřední). Dovolte každému dítěti, aby si vyzkoušelo privilegia a zodpovědnosti těch druhých.*

✓ *Nebudte zaslepeni obrázkem „být všichni spolu“.*

✓ *Nechte, aby se každé dítě dozvědělo, co na něm jeho sourozenci mají a nemají rádi.*

6. RODINA A RODINNÉ VZTAHY

Rodina je základním prostředím dítěte. Rodina dítě obklopuje, dítě interiorizuje její vlivy a zároveň rodinu svojí přítomností proměňuje. Rodina je primární sociální skupinou, v níž dítě získává prvotní citovou výbavu (Novák, 2007).

Nejtěsnější a nejužší vztahy, které každý člověk ve svém životě má, jsou vztahy nejbližší rodiny. Největší vliv na malé dítě má rodina, ve které vyrůstá, rodina má větší vliv než jakákoli organizace či instituce (Leman, 2002). „V rodině si dítě vytváří předobrazy svých budoucích rolí a vztahů“ (Novák, 2007).

S narozením dalšího dítěte se rodinné prostředí promění, proto každé dítě v rodině, bez ohledu na pořadí, se vyvíjí svým jedinečným způsobem – každé dítě je jiné, ačkoli na ně rodiče působí stejně nebo podobně. Odlišnosti jsou zapříčiněny mnoha faktory, mezi kterými dominují vrozené osobnostní a tělesné charakteristiky, pohlaví/gender, specifická rodinná konstelace, která je u každého dítěte mírně odlišná a další. Jedním z faktorů je také pořadí a věkový odstup mezi sourozenci.

6.1 Příprava dítěte na příchod sourozence

„My chceme dvě, maximálně tři děti a nejlépe rychle za sebou, abychom byli z toho nejhoršího venku. Potom se dají podnikat různé věci s celou rodinou.“ – „Druhé dítě by mělo přijít až za pár let. Jak se znám, budu mít plné ruce práce s tím prvním. Další stres si můžu odpustit.“ Takové věty slyšíme často. Když rodiče plánují více dětí, řídí se většinou svými potřebami a svými schopnostmi snést zátěž. Méně často se další dítě plánuje s tím, že se rodič předtím vcítí do prvorozeného. Věk dítěte, a tím i jeho potřeby, stejně jako věkový rozdíl mezi ním a jeho sourozencem hrají nepochybně podstatnou roli (Prekop, 2009).

Jak tedy připravit staršího na příchod druhého dítěte a nevzdálit se přitom realitě? Většina s nás rodičů má v tomto ohledu ambivalentní pocity: možná cítíme potřebu uklidnit starší dítě, nebo ho dokonce toužíme přesvědčit, že je to dobrý nápad.

Stačí, že naše dítě někdy vyslovilo přání mít bratra nebo sestru, a máme dojem, že jsme se rozhodli správně. Nemůžeme však přenášet na svého potomka zodpovědnost za zrození dalšího dítěte (Dumonteil-Kremer, 2015).

Rodiče také často přikrašlují budoucí sourozenecké vztahy. Dítě bude lépe připravené, pokud se budeme snažit nevzdalovat se realitě. Narodí se miminko, s nímž bude moci dítě komunikovat pohledem, kontaktem, hlasem. Rozhodně, ale po několik dalších let, nebude mladší sourozenec sdílet se starším jeho hry, bude velmi citlivé, že nebude mít k dispozici všechny prostředky, aby mohlo dát najevo, že cítí neklid nebo mu není dobře (Dumonteil-Kremer, 2015). Vždy je třeba být sami k sobě a hlavně k dítěti upřímné.

6.1.1 Těhotenství matky

Některé děti bývají dobrými detektory těhotenství – mluví o miminku v době, kdy o tom jejich matka nemá ještě tušení. Někdy rodiče raději čekají tři měsíce, než oznámí tu novinu staršímu sourozenci. Vždy je třeba si uvědomit, že dítě bude vnímat emoce každého člena rodiny a že mu ztráta dítěte při případném potratu stejně neunikne. Taková událost v něm zůstane nesmazatelně zapsána, pokud se o ní potom nebude dostatečně otevřeně mluvit. V očekávání může žena zažívat drobné těhotenské potíže. Dítěti je vhodné o tom rozhodně říci, předejdeme tak znepokojení (Dumonteil-Kremer, 2015).

A protože jsou děti zvědavé, bude je jistě zajímat, jak se miminko dostalo do břicha. V případě, že bychom se cítili z tohoto tématu na rozpacích, je vhodné, pomoci si dětskou literaturou (viz příloha č. 1).

6.2 Výchovné styly v rodině

Každý rodič má snahu vychovávat své potomky co nejlépe, v klidném a láskyplném vztahu a prostředí. Jsou však rodiče schopni odhadnout už v počátečním vztahu ty správné a reálné normy a hranice? Rodič by měl být ve výchově důsledný, aby si děti mohly samy uvědomit, kam až mohou zajít. Důležité také je, aby tyto normy a přístupy byly stabilní u obou rodičů.

V každé rodině je uplatňováno jiné výchovné působení, které úzce souvisí s životním stylem rodiny, se vzděláním a zaměstnáním rodičů i se zkušenostmi rodičů ze svého dětství. Například rodiče mají tendenci ztotožňovat se s dítětem, které se narodilo na stejné přičce jako on, což ovlivňuje výchovný přístup k tomuto i dalším dětem (Leman, 2002).

Tradičně se odlišují tři základní modely výchovného přístupu: autoritářský, liberální a demokratický.

6.2.1 Autoritářský výchovný styl

Autoritářský styl se vyznačuje nadřazeností rodičů a podřazeností dítěte. Rodič dítě ovládá a přesně ví, co je pro jeho dítě nejlepší (většinou se toto týká prvorozených). V autoritářské rodině má dítě velmi striktně nastavené hranice, častým jevem je využívání trestů a příkazů. Dítě většinou nemá prostor pro vlastní názor a rodiče neberou ohled na věkové zvláštnosti a individualitu dítěte. Dítě z příliš autoritářské rodiny se může chovat dvěma způsoby. V prvním případě se dítě v jiné skupině chová agresivně, porušuje daná pravidla, upoutává na sebe pozornost a může docházet i k šikaně ostatních. V druhém případě je dítě úzkostlivé a bázlivé, nekomunikuje a straní se kolektivu. Nemá svůj názor – autorita rodičů ubíla jeho sebejistotu.

6.2.2 Liberální výchovný styl

Liberální výchovný styl je úplným opakem autoritářské výchovy. Dítě v liberální rodině je v symetrickém až nadřazeném postavení vůči rodičům, silně ovlivňuje nebo dokonce samo určuje pravidla, protože nemá od rodičů nastavené hranice. Rodiče se dítěti často nevědomě podřizují a nemají žádné větší požadavky. Dítě netrestají a většinou jsou nedůslední. I zde jsou dva různé způsoby projevu dítěte. Podle temperamentu a charakteru. V prvním případě je dítě, které nemá nastavená pravidla nejisté a neví, jak upoutat pozornost ve skupině. V druhém případě dítě s volnou výchovou nerespektuje ve skupině daná pravidla a normy, ostatním ubližuje a provokuje s vědomím, že nebude potrestáno. Děti se projevují velkou vzdorovitostí a mohou z nich vyrůstat „malí tyrani“.

6.2.3 Demokratický výchovný styl

Demokratický styl výchovy je zlatou střední cestou. V takové rodině mají rodiče přirozenou autoritu a vztahy s dětmi jsou partnerské. Rodiče určují hranice a pravidla, na kterých se mohou podílet i děti. Odměna a trest jsou vyvážené a děti se učí zodpovědnosti, samostatnosti a disciplíně. Rodiče jsou vzorem, mají porozumění pro potřeby dětí a respektují jejich individuality. Sourozenci v rodině jsou každý jiný. I když rodiče přistupují k výchově stejným či podobným způsobem, musí u svých potomků akceptovat jejich různost, jejich jedinečnost. K dětem musí přistupovat s jiným pochopením a s jinými výchovnými metodami, zohlednit momentální potřeby každého dítěte. Výchova prvorozených se odlišuje od výchovy později narozených dětí, hranice by měly být stejné, ale výchovný přístup odlišný. Neznamená to ovšem, že po jednom budou požadovat náročné plnění úkolů a druhé rozmazlovat, nebo dávat přednost jednomu před druhým. Život rodiny (na rozdíl od veřejných institucí, jako je např. škola) je silně podřízen citům, které jsou hlavním důvodem existence rodiny (Kolláriková, Pupala, 2010).

PRAKTICKÁ ČÁST

7. VÝZKUMNÝ CÍL PRÁCE

Tématem výzkumného projektu je chování dětí předškolního věku v souvislosti s narozením sourozence. Jedná se o děti prvorozené, žijící v úplné rodině. Záměrem tohoto výzkumného šetření, je hlouběji proniknout do problematiky okolností, které mohou ovlivnit děti předškolního věku, při přijetí nově narozeného sourozence.

7.1 Výzkumné otázky

Jaké jsou postoje rodičů k zapojení prvorozeného dítěte do příprav na narození sourozence?

Jaké důvody či okolnosti vedly ke změně chování dítěte po narození sourozence?

8. METODOLOGIE

Hlavním metodologickým postupem sběru dat byla zvolena metoda hloubkového polostrukturovaného rozhovoru, dále přímé nestrukturované pozorování. Půjde o kvalitativní šetření.

Podstatou kvalitativního výzkumu je sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Jde o to do hloubky prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací. Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech. Výstupem je pak formulování nové hypotézy či teorie (Smékal, 1983 in Švaříček, 2007).

8.1 Hloubkový rozhovor

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něj označení hloubkový rozhovor (in-depth interview), jež můžeme definovat jako: nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu, zpravidla jedním badatelem, pomocí několika otevřených otázek.

Za hlavní dva typy hloubkového rozhovoru můžeme označit polostrukturovaný rozhovor (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek) a nestrukturovaný neboli narativní rozhovor, ten může být založen na jedině, předem připravené otázce a dále se badatel dotazuje na základě informací poskytnutých zkoumaným účastníkem (Švaříček, 2007).

Každý rozhovor je interakcí mezi minimálně dvěma subjekty. Rubinová a Rubin, (2005) in Švaříček, (2007) poukazují na to, že je to spolupráce dvou lidí na tvorbě významu a zdůrazňují citlivé vedení rozhovoru. Dotazovaný a tazatel jsou lidské bytosti, a proto jejich vztah nutně vzbuzuje etické otázky a tím spojené závazky pro badatele. Vystává zde otázka o neutralitě. Víceméně panuje shoda, že nelze uskutečnit neutrální rozhovor (Denscombe, 1995, Cohen, 2000 in Švaříček, 2007). Být neutrální je

nemožné, protože si badatel vybírá téma, otázky a účastníky výzkumu podle svého zájmu, cílů výzkumů a možností.

Celý proces získání dat sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, reflexe rozhovoru, analýzy dat, psaní a prezentace výzkumné zprávy.

8.2 Pozorování

Za jednu z nejtěžších metod sběru dat v kvalitativním výzkumu je považováno pozorování. Nejběžnějším typem je zúčastněné pozorování (participant observation). Jde o dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu. Účelem pozorování je deskriptivně zachytit, co se děje a jak vypadá daná situace. Popis by měl být přesný, detailní a neměl by obsahovat triviální informace (Švaříček, 2007).

9. VÝZKUMNÝ VZOREK

Výzkumným souborem budou rodiče prvorozených dětí navštěvujících mateřskou školu, do jejichž domácnosti se za poslední dva roky narodilo druhé dítě. S rodiči byly vedeny hloubkové polostrukturované rozhovory. Kontaktovány byly dvě rodiny z mého okolí, které splňovaly kritéria výzkumného vzorku, a následně, na základě doporučení, oslovovány další rodiny. Rozhovor byl veden i s učitelkami mateřských škol, které mají ve třídě prvorozené dítě, zařazené do výzkumného souboru. Ve vybrané mateřské škole bylo provedeno zúčastněné pozorování chování dítěte.

Celkem bylo osloveno 17 rodin, z toho počtu bylo 13 rodin ochotných poskytnout rozhovor. Pro naplnění výzkumného cíle, byly zahrnuty do výzkumného vzorku rozhovory 10 rodin. Tři rozhovory nebyly zařazeny, protože již nepřinášely žádné nové a nepředpokládané informace. U jednoho rozhovoru byli přítomni oba rodiče. V ostatních případech vypovídaly jen matky dětí. Do výzkumného vzorku byl včleněn i rozhovor matky s adoptivními dětmi.

Během pedagogické praxe proběhlo pozorování chlapce v prostředí mateřské školy. Účelem bylo, vystihnout chování dítěte před a po narození sourozence. Zúčastněné pozorování probíhalo dva týdny na podzim v říjnu 2015 a dva týdny na jaře v březnu 2016. Z pozorování byl vyhotoven písemný záznam.

Rodiče	Počet dětí	Prvorozené děti	Věk	Druhorozené děti	Věk
Ivana	2	dcera Kamila	3,8 roku	syn Kryštof	11 měsíců
Jana	2	dcera Miluše	4,5 roku	dcera Lucie	5 měsíců
Veronika	2	syn Pavel	3,6 roku	dcera Lucie	5 měsíců
Vladěna	2	dcera Zuzana	3,5 roku	syn Antonín	13 měsíců
Jaroslava	2	dcera Eliška	6,1 roku	syn Dominik	2 měsíce
Lenka a Šimon	2	syn Radek	5,5 roku	dcera Lenka	12 měsíců
Sylvie	2	dcera Vendula	4,2 roku	syn Josef	4 měsíce
Jana	2	syn Marek	4,5 roku	dcera Sára	10 měsíců
Kateřina	2	syn Vojta	4,3 roku	syn Zdeněk	18 měsíců
Marie	2	adoptivní dcera Tereza	5,4 roku	adoptivní syn Lukáš	23 měsíců

Tabulka č. 1 - výzkumný vzorek pro hloubkový rozhovor

	Počet dětí	Prvorozené dítě	Věk	Druhorozené dítě	Věk
Lenka	2	syn Miroslav	5,7 roku	dcera Lenka	3 měsíce

Tabulka č. 2 – výzkumný vzorek pro zúčastněné pozorování

10. REALIZACE VÝZKUMU

Všechny rozhovory probíhaly dle předchozí domluvy v domácím prostředí nebo při procházkách, tak aby to bylo příjemné všem účastníkům. Oslovené maminky téma bakalářské práce zajímalo, a proto ochotně odpovídaly na otázky. Byly velmi vstřícné a svěřovaly se s informacemi, mnohdy nesouvisejícími s tématem práce. U jednoho z rozhovorů, u kterého byl přítomen i otec, byly velmi zajímavé reakce a odpovědi obou zúčastněných.

Rodiče, kteří se zapojili do výzkumného šetření, souhlasili s písemným záznamem rozhovoru, ve čtyřech případech byl pořízen audio záznam.

K označení přímé řeči v rozhovorech budou použity zkratky dotazovaných a tazatele (M: matka, O: otec, T: tazatel, U: učitelka).

10.1 Rozhovor č. 1

Matka Ivana, dcera Kamila 3,8 roku, narodil se bratr Kryštof 11 měsíců.

Rozhovor s maminkou Ivanou jsem si domluvila telefonicky, známe se již delší dobu. Zním i její dceru Kamilu, protože jsem mateřskou školu, do které dochází, navštívila v rámci průběžné pedagogické praxe. Ve školce byla vždy klidná a vyrovnaná, proto mě zajímalo, jak se vyrovnala s narozením bratra. Rozhovor se uskutečnil u mě doma, trval 60 minut.

Charakteristika dcery Kamily tak, jak ji vidí matka:

M: „Kamila je hodná a poměrně tichá. Ráda si hraje ve svém pokoji, a když ji nechám, bude si hrát sama klidně celé dopoledne. Nevyžaduje od nás žádnou velkou pozornost. Je zdravá, ale často trpí na rýmu a kašel. Také má problémy s nosní mandlí, proto hůř vyslovuje některé hlásky. Ráda maluje a často si hraje na princeznu. Je samostatná a dokonce spí sama ve svém pokoji. Ráda jezdí za prarodiči a nemá problém zůstat tam i několik dní. Je nekonfliktní, akorát mi vadí, že se dětem v kolektivu hodně podřizuje. Raději než by se hádala, tak odejde a hraje si sama. Ona je prostě takové bezproblémové a klidné dítě. Tuto povahu zdělila zřejmě po mém manželovi.“

Matce Kamily byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „To, že jsem těhotná, jsem věděla opravdu hned, ale Kamče jsme to řekli asi tak v 16. týdnu těhotenství.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Kamila byla malá a nijak zvlášť ji neznepokojovalo, že jsem těhotná. Myslím si, že když jsme jí nic netajili, tak to přijala v pohodě. Jak mi ale začalo růst břicho, tak ho chtěla hladit. Byla hrozně milá.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Kamilka byla docela malá, tak jsem se toho nijak nebála. Věděli jsme pohlaví očekávaného dítěte, tak jsme jí řekli, že bude mít bratříčka. A že až se narodí, tak jí přinese dárek.“ T: „Ukazovala jste jí třeba fotografie z ultrazvuku?“ M: „Ano, dokonce se mnou jezdila i na prohlídky do nemocnice. Tam mi ji vždy pohlídala sestřička a i tam jí ukazovala obrázky miminek v bříšku.“ T: „Nechávala jste dceru, ať s vámi nakupuje a zřizuje vybavičku?“ M: „Samozřejmě, že něco také vybírala, ale měla jsem pocit, že z toho ještě nemá rozum.“ T: „Jak to myslíte?“ M: „Ona si ty věci prohlédla a dál jí to nezajímalo. Také jsem měla dojem, že když jsme nakupovali oblečení, pořád jí nedocházelo, že je to pro miminko. Tedy pro jejího brášku.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Bylo to v porodnici, pohládila ho, ale více ji zajímal míč, který tam na ni čekal. Stále si neuvědomovala, co se to vlastně děje. Míč jsme jí koupili, jako že je to dárek od bratříčka.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Nemyslím si, že by se nějak změnilo, je pořád taková klidná. Nosila mu hračky a pomáhala mi o něj pečovat. Říkala mu Kikínek. Když malej plakal, vždycky ho pohládila a volala na mne, abych ho zvedla z postýlky. Je to taková malá chůva.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: „Hodně si vyčítám, že se jí nemůžu víc věnovat. Ona na to, kolik jí je, tak je hodně samostatná, až mě to někdy děsí.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Když jsem se vrátila z nemocnice, byla častěji u prarodičů. To zhruba první tři týdny po porodu. Pak už jsem ji dávala do školky stejně jako obvykle. Většinou tam byla celý den, byla tam ráda a těšila se na kamarády.“ T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k babičce nechtěla?“ M: „Ve školce se jí líbilo a u babičky také, tak nikdy neodporovala. Jak je doma sama, tak hledá kamarády.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Žádné nejsou.“ T: „Neměla jste strach, že by mu mohla ublížit?“ M: „To víte, že mě takové otázky také napadaly, ale už za týden jsem si byla jista, že ho má opravdu ráda a nikdy by mu neublížila. Prostě už jsem to vypustila z hlavy.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Určitě bych děti neměla tak brzo po sobě.“ T: „Proč?“ M: „Měla jsem dojem, že se jim takto nemohu naplno věnovat a dát jim oběma dostatečnou lásku.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Miluše

T: „Změnilo se chování Kamilky po narození sourozence?“

U: „Nevím, co ode mne očekáváte za odpověď, když Kamilku také znáte. Pokud se nad tím zamyslím, tak musím jednoznačně odpovědět, že Kamilka se chovala úplně stejně, jako když byla ještě jedináček. O bráškově nám ve školce hezky povídala. Třeba jak ho s maminkou koupají a vozí v kočárku. Že je sice trošku ošklivej, ale jí to nevadí, to jsou přece i ostatní miminka. To nás překvapilo, jak s chutí dokázala o bráškově povídat. Ale že by byla třeba lítostivá nebo víc zlobila, tak to ne. Vždy se chovala velmi vzorně.“

Učitelka Daniela

T: „Změnilo se chování Kamilky po narození sourozence?“

U: „Kamilka je naprosto bezproblémová a vyrovnaná osobnost. Je to ukázkové dítě. Ráno přijde s tatínkem a odpoledne ji vyzvedává maminka s bráškou v kočárku. S radostí se k němu přitulí. Občas ji vyzvedne babička. Když se jí bráška narodil, zůstávala občas u prarodičů. Víte, tady jsme všichni z vesnice a tak se dobře známe. Myslím, že to je pro děti v takových situacích důležité. Nejsme ani tak paní učitelky, protože se vídáme i mimo provoz školky. Prostě je to tu skoro jako doma. Z jejího chování usuzuji, že narození brášky jí nijak nepoznamenalo. Byla jako vždy veselá a klidná a samozřejmě i moc šikovná, nemohu vám k tomu nic jiného říci.“

10.2 Rozhovor č. 2

Maminka Jana, dcera Miluše 4,5 roku, narodila se sestra Lucie 5 měsíců.

Rozhovor s maminkou Janou se uskutečnil u ní doma, kde jsem ji po domluvě navštívila. Kontakt na tuto maminku mi dala paní učitelka ze školky, do které jsem chodila na průběžnou pedagogickou praxi. Rozhovor trval zhruba 40 minut. Maminka Jana byla ochotná a samotnou ji zajímalo, k čemu bude rozhovor sloužit.

Charakteristika dcery Milušky tak, jak ji vidí matka:

M: „Miluška je velmi pozorná a zvědavá. O všechno se zajímá, ráda si prohlíží knížky. Ale nevydrží si hrát sama, pořád vyžaduje moji nebo manželovo přítomnost. Pořád nám něco povídá, pusů nezavře. Je hodně citlivá.“

Matce Milušky byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Jak už přešly tři měsíce, a měla jsem větší jistotu, že těhotenství udržím, tak jsem jí to oznámila. Ukázala jsem jí knížku, kde bylo zvířátko, myslím, že to byla ovečka a ta čekala také mladé. Řekla jsem jí, že i my budeme mít miminko.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Docela se zarazila a podívala se na mě. Vypadalo to, jako když si myslí: „To snad nemyslíš vážně!“ T: „A co bylo dál?“ M: „Snažila jsem se jí to vysvětlit a ona se normálně zeptala: „Proč ho budeme mít? Máš mě!“ Na to si živě pamatuji.“ T: „Čekala jste takovou odpověď?“ M: „Tak to vážně ne! Byla jsem v tu ránu vyděšená, ale myslela jsem si, že si dá říct a přijme to.“ T: „Takže jste byla znepokojena?“ M: „Jak už jsem řekla, úplně mě to rozhodilo. To bych nečekala, že něco takového řekne.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Po domluvě s manželem jsem jí druhý den opět zkoušela ukazovat tu knihu s ovečkou. Ukazovala jsem jí obrázky, kde byla i jiná zvířátka. Snažila jsem se jí vysvětlit, že mají radost, že se ovečce jehně narodí. Tak i my doma máme radost. A že ji máme moc rádi, že se nic nezmění.“ T: „Jak reagovala na vaši odpověď?“ M: „Začala si knížkou listovat a prohlížela si ty obrázky, kde měla ovečka velké břicho.“ T: „Zajímalo jí to?“ M: „Ano a velmi. Ptala se, jak se tam to miminko dostane a jak vyleze ven.“ T: „Co jste jí na to odpověděla?“ M: „Můžu vám říci, že jsem se opravdu trochu styděla, i když není vážně proč, je to naprosto přirozené. Řekla jsem jí, že v bříšku vyrostete ze semínka. Ona se dál nevyptávala, takové ty věci kolem. A že ven vyleze dole mezi nohama, stejně jako té ovečce a všem ostatním zvířátkům. Tyto odpovědi jí úplně stačily. Když už jsem měla větší břicho, tak jsem jí vysvětlila, aby dávala pozor a neuhodila mě do něj.“ T: „Respektovala vaše prosby?“ M: „Ano, byla pozorná a dokonce mi doma i pomáhala, třeba s úklidem. Ne tak moc, ale srovnávala si hračky a snažila se uklízet.“ T: „Nechávala jste dceru, aby si mohla prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Jak jsem už řekla, ona mě pořád sledovala a prohlížela si mě, tak mé břicho viděla prakticky každý den.“ T: „Nechávala jste dceru, ať s vámi nakupuje a zřizuje vybavičku?“ M: „Když jsme třeba jeli nakoupit a byla s námi, tak si věcičky prohlížela. Že by nějak naléhala, abych třeba koupila něco jiného, než jsem chtěla, tak to ne.“ T: „Zajímalo jí ještě něco během těhotenství?“ M: „To víte, že zajímalo! Byla strašně všímavá, nic jí neuniklo. Pozorovala mě, když jsem se převlékala, chtěla se často dotýkat břicha a když už jsem měla větší pohyby, tak často pokládala ručičky na břicho. Někdy k miminku i povídala.“ T: „Co mu třeba povídala?“ M: „Ahoj, jak se ti tam spí? Co tam děláš? Slyšíš mě? A tak nějak.“ T: „Zdá se, že potom už byla vyrovnaná. Nemýlím se?“ M: „Ano, pak už byla úplně v klidu, teda nám se to tak zdálo.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „První reakce byla celkem kladná. Prohlížela si svou sestřičku a pohládila ji. Pak jí zajímalo spíše prostředí nemocničního pokoje.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Tak tady asi po pár dnech začal být docela velký problém. Začala strašně žárlit. Dokonce nám řekla, až jí dáme do pytle a odneseme do lesa. Byla jsem tím úplně zaskočená, to bych od ní nečekala.“ T: „Vadil dceři třeba pláč miminka?“ M: „Někdy ano, třeba u televize. To jí rušilo. Říkala jsem jí, že všechny mimča pláčou. Že některé více, některé méně a že i ona hodně plakala.“ T: „Co vám na to odpověděla?“ M: „Vůbec nic. Nulová reakce.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: „Měla jsem opravdu strach, aby jí nic neudělala, tak jsem ji často kontrolovala, co dělá.“ T: „Snažili jste se s tím něco udělat?“ M: „Ano, nechtěla jsem, aby se trápila. Často jsem ji nechávala spát u mě v ložnici. A když přes den malá spala, tak jsem se jí maximálně věnovala. Malovali jsme si a hráli si. Při té hře jsem se snažila mluvit za medvídka a vysvětlila jsem jí (tedy medvídek), že se maminka musí o sestřičku postarat stejně, jako se starala o ni. Tím se dalo vše do pořádku.“ T: „Změnilo se chování manžela k dceři?“ M: „Ne vše zůstalo stejné, jen jí vysvětloval, že mě musí pomáhat. Cítila se pak tak nějak důležitě.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Nedávala jsem jí do školky tak často, spíš zůstávala u sestry, abych si odpočinula. Malá totiž poměrně hodně plakala a v noci mě často budila na kojení. T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k sestře nechtěla?“ M: „Nevšimla jsem si.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Jak už jsem říkala, tak jsme se jí to snažili vysvětlit, ujišťovali jsme ji, že ji máme pořád rádi. Naštěstí sestřičce neublížovala.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Asi bych si nechala poradit od odborníka, jak postupovat, když se má narodit druhý potomek.“ T: „Proč?“ M: „Protože to jsou pěkné nervy. Člověka to vyčerpává.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Jitka

T: „Změnilo se chování Milušky po narození sourozence?“

U: „Miluška je velmi zvědavá holčička. V kolektivu se jeví jako autorita. Má ráda, když ji ostatní poslouchají. Je to zvláštní, protože má teprve 4,5 roku. Když se narodila její sestra a ona přišla poprvé do školky, tak prý vypadla trochu zaraženě. Často jsem se ptala, co jí trápí, ale ona nikdy neodpověděla. Tento její stav trval zhruba 14 dní.“

Učitelka Vladěna

T: „Změnilo se chování Milušky po narození sourozence?“

U: „Jak už řekla paní učitelka, všimli jsme si, že je taková nesvá, zaražená, ale ona nám neřekla, co ji trápí. Jednou jsem zaslechla, jak Miluška vypráví dětem, že má doma sestřičku. To bylo zrovna, když holky vytáhly ze skladu kočárky. Říkala jim, že jí to ale moc nebaví, protože mimina pořád řvou.“

10.3 Rozhovor č. 3

Maminka Veronika, syn Pavel 3,6 roku, narozena dcera Lucinka 5 měsíců.

Rozhovor byl uskutečněn přímo u maminky Veroniky doma. V přítomnosti jejích dětí. Ochtově si se mnou popovídala.

Charakteristika syna Pavla tak, jak ho vidí matka:

M: „Pavlík je klidšas, to víte, někdy taky zlobí, ale to každej kluk. Má rád letadla a traktory. Je docela hodně samostatný. Je to velký mazel. Rád chodí s tátou chytat ryby. Ve školce je nekonfliktní. Učitelky ho chválí. Nemá rád špenát a taky velký hluk.“

Matce Pavla byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Řekla jsem mu to, když jsem byla ve třetím měsíci.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Měl opravdu radost. Těšil se. Byl naprosto klidný.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Připravovala jsem ho já a pomalounku. Nic jsem netajila. Povídali jsme si o tom, že v bříšku mi roste miminko. Víte, my jsme velká rodina, máme kolem sebe spoustu malých dětí, tak syn věděl, že i ostatní děti mají sourozence. Navštěvovali jsme také různé zájmové kroužky, kde byly malé děti.“ T: „Nechávala jste syna, aby si mohl prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Ano, nechávala a rád mi sahal na břicho. Také si na něj pokládal ucho, aby prý slyšel, co tam uvnitř dělá.“ T: „Nechávala jste syna, ať s vámi nakupuje a zřizuje vybavičku?“ M: „Ano, občas jsem ho dokonce nedala do školky a jeli jsme spolu nakupovat vybavičku.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Byl dost zaražený. Uviděl malou v porodnici a nemluvil. Pořád po ní jen pokukoval. Byla to pro něj nová situace. Byl taky ještě dost malý.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „To už byl zase klidný. Těšil se na nás. Když malé byly zhruba 4 měsíce, spala a on přišel a říkal, že bude mít hlad. Šla jsem se na ni podívat a ona se vzbudila. Stávalo se to poměrně často, až jsem uvěřila, že mezi nimi musí být nějaká telepatie.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

*M: „Snažila jsem se mu z počátku věnovat možná ještě víc času, než před narozením Lucinky. Asi jsem ho trochu i rozmazlovala.“ T: „Změnilo se chování manžela k synovi?“
M: „Nevšimla jsem si. Manžel byl neustále v práci, chodí domů poměrně pozdě. Společně jsme víceméně o víkendu.“*

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Nedávali jsme ho do školky hned, nechávala jsem ho doma, aby se necítil odstrčený.“ T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k babičce nechtěl?“ M: „K babičce často nejezdí. Ale do školky se mu taky moc nechtělo. Párkrát se stalo, že i plakal. To se ale po čase upravilo.“ T: „Proč myslíte, že plakal?“ M: „Domnívám se, že chtěl být s námi doma, asi jak si odvykl do školky chodit. Ptala jsem se ho proč pláče, říkal, že doma je to teď lepší než ve školce.“ T: „Myslíte, že žárlil?“ M: „Nezdálo se mi, že by to bylo ze žárlivosti, ale spíše z pohodlnosti. Také si zvykl, že nemusí vstávat.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Zatím žádné nejsou, malá je ještě malá.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Nic mě nenapadá, malý nežárlil, dítě bylo plánované, vše tak, jak má být.“

Učitelka Jitka

T: „Změnilo se chování Pavlíka po narození sourozence?“

U: „Pavel často ve školce zmiňoval, že bude mít ségru. Neměl s tím sebemenší problém. Často mi také ukazoval kočárek, že oni doma také kočárek připravují. Tam bude vozit to miminko. Dokonce si pamatoval jména, která maminka s tatínkem vybírali. Byl úžasný. Bylo vidět, že se opravdu těší. Když se jeho mamina vrátila domů z porodnice, tak zůstával nějakou dobu doma, do školky nechodil. Potom když se vrátil k docházce, seděl tady u mě na židli a pořád vyprávěl, co doma dělá a jak maminkě pomáhá. Vyzvedávala ho maminka s kočárkem. To na nás vždycky volal: „Už je tu mamina, pojdte se kouknout! To je moje miminko!“ Tak vypadal šťastně.“

Učitelka Romana

T: „Změnilo se chování Pavlíka po narození sourozence?“

U: „Nevšimla jsem si, že by se choval jinak. Často při ranních hrách vyprávěl o mamince a miminku. Možná si teď vzpomínám, že Pavlík párkrát ráno plakal, že chce být doma a do školky se mu nechce. Ale nebylo to nic dramatického. Maminka mu vždy promluvila do duše a on se uklidnil.“

10.4 Rozhovor č. 4

Maminka Vladěna, dcera Zuzanka 3,5 roku, narodil se syn Toníček 13 měsíců

Maminku Vladěnu jsem navštívila u ní doma, bydlí blízko naší vesnice, také se známe. Během pedagogické praxe jsem se seznámila také s její dcerou Zuzankou. Tato maminka je velmi svérázná. Doma mají plemenné hřebce tak vím, že Zuzanka nemá problém ve školce vyprávět, jak se dostane hříbátko do klisny a ven, moc jsem se na tento rozhovor těšila.

Charakteristika dcery Zuzany tak, jak ji vidí matka:

M: „Zuza je strašně temperamentní. Celý den běhá po dvoře a hraje si. Máme tu zvěřinec, tak se točí pořád kolem zvířat. Průšvih je to, že má alergie úplně na vše, co máme doma. Na psech, koně, kočky, seno, prach, tak musí brát léky. Je docela rozmazlená a hodně vzdoruje, když jí není něco po vůli. Je ale docela samostatná, je to tím, že u nás se musí makat, tak jsem ji chtěla vychovat, aby se o sebe uměla postarat.“

Matce Zuzanky byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Toníček byl plánovaný, a tak jsme měli radost. Řekla jsem to Zuze v sedmém týdnu těhotenství.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Nevzrušovalo jí to.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Vysvětlila jsem jí, že bude mít bráchu, bude si mít s kým hrát. Tady se denně připouští koně, že je to stejně jako u koní, pěkně po lopatě. To víte, taky jsme si často povídali, jaké to bude, až se malej narodí a tak. Ona ale jen naslouchala a neptala se.“

T: „Nechávala jste dceru, aby si mohla prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Smála

se mi, když jsem lezla z vany, že jsem tlustá jako děda. Řekla jsem jí, že ale já se břicha zbavím.“ T: „Nechávala jste dceru, ať s vámi nakupuje a zřizuje výbavičku?“ M: „Jo, zúčastňovala se. Také ještě spala s námi, tak jsme jí koupili novou postel a postýlku, že má nechat bráškově, prostě jsme ji vyšoupli z ložnice.“ T: „Nebylo jí to líto?“ M: „Ne, vůbec. Měla jsem dojem, že se už cítila jako velká holka.“ T: „Nebála se spát sama?“ M: „Ne, ta se ničeho nebojí.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Asi se jí líbil, měl čepičku na hlavě, to se jí líbilo. Reakce byla dobrá. Dala mu do postýlky plyšáka, říkala, že ho naučí jezdit na koni a na kole.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Nic se nezměnilo, tady nikdo nemá čas přemýšlet o hovadinách. Máme moc práce s koňmi, to nás unaví.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: „Musím ten čas, co mám rozdělit pro oba dva, nijak zvlášť jí to asi nevadí.“ T: „Změnilo se chování manžela k dceři?“ M: „Ne byl buď na poli, nebo v lese, nezúčastňoval se.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Nezměnila. Chodila jako obvykle. Jen ji častěji vyzvedával děda, abych nemusela malého tahat sebou. T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k babičce nechtěla?“ M: „Ne, je samorost a samostatná, nevzrušovalo ji to.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Zatím se nic hrozného nestalo, když si berou hračky, tak spíš Toníček jí. Ona to prostě neřeší. No uvidíme, až bude starší.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Byla bych určitě přísnější ve výchově.“ T: „ Proč?“ M: „Neustále si prosazuje své a dělá mi ostudu mezi lidmi. Nedovolila bych jí vše.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Paní ředitelka Alena

T: „Změnilo se chování Zuzanky po narození sourozence?“

U: „Zuzanka si nikdy na nic nestěžuje. Ta nic neřeší. Jen říkala, že se jí narodí brácha a že to bude Tonda, jako děda. Nějaké zvláštní projevy, jsem nezaznamenala. Zuzka pusou nezavře, tak jsme se akorát každý den dozvídali, co je doma nového. Ona to vypráví tak svérázně, že se někdy dozvíte takové věci, které raději ani slyšet nechcete. Třeba že hovno v pleně strašně hnusně vypadá a ještě hůř páchne, že to koňské voní lépe. Takové odpovědi vás úplně dostanou.“

Učitelka Jana

T: „Změnilo se chování Zuzanky po narození sourozence?“

U: „Jo Zuza, to je éro. Koně, kočky, slepice a teď i bráška. Ta to vůbec neřešila, prostě se narodil a tak to je. Řekla bych, že je teď hodnější. Nemám pocit, že by žárlila nebo že by jí to nějak poznamenalo. Je to velká osobnost, kterou taková věc absolutně neznepokojila. Myslím tím narození bratra. Také se musím přiklonit na stranu Aleny, že Zuzka je opravdu hodnější, dřív nechtěla moc jíst a vyrušovala, ale teď se docela uklidnila.“

10.5 Rozhovor č. 5

Maminka Jaroslava, dcera Eliška 6,1 let, narodil se syn Dominik 2 měsíce.

Maminku Jaroslavu jsem navštívila u ní doma, bydlí na malé vesnici hned vedle jejích rodičů. Návštěvu domluvila moje kamarádka, Jaroslava pracovala jako učitelka v mateřské škole.

Charakteristika dcery Elišky tak, jak ji vidí matka:

M: „Elinka je šikula. Je samostatná, brzy půjde do školy, moc se těší. Je hodně zvědavá. Ráda maluje a modeluje. Jako malá často plakala. Je trochu citlivější.“

Matce Elišky byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Asi v jedenáctém týdnu jsem přinesla domů fotografii z ultrazvuku a tam bylo miminko vidět. Tak jsem jí fotku ukázala a řekla jsem jí, že to je její bráška. Popsala jsem jí, co kde má a ukázala jsem jí i srdíčko miminka.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Ona to miminko chtěla mít hned u sebe doma. Úplně šílela. „Já ho chci, já ho chci! Chci ho vidět! Kdy už tu bude?“ Musela jsem jí hodně vysvětlovat, že to nebude hned. Že miminko musí v bříšku nabrat potřebnou sílu a pak se teprve narodí.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Eli, se hodně těšila, a taky to se mnou prožívala. Zajímalo jí, jak se do mě to miminko dostalo, kde je přesně schované v tom bříšku. Vyprávěla jsem jí, že se s tatínkem máme rádi a že on mi dal semínko, které teď vyroste a bude z něj naše miminko.“ T: „Chtěla vědět, jak se miminku daří i po zbytek těhotenství?“ M: „Ano, nic jsem jí nezatajila. Brala jsem ji už jako velkou holku. Často jsme si povídali o tom, co už se miminku vyvíjí a ukazovala jsem jí fotky z ultrazvuku, jak roste.“ T: „Ptala se vás na

porod?“ M: „To víte, že ptala. Lehli jsme si spolu do postele a ukazovala jsem jí knížku o anatomii. Prostě jsem jí vysvětlila, že dítě i zvířata se rodí stejnou cestou. Tak už to na světě je a nikdo to nezmění.“ T: „Co jste jí tedy řekla?“ M: „Že se narodí tím otvorem, který máme mezi nohama.“ T: „Stačila jí tato odpověď?“ M: „Ne, to rozhodně ne, musela jsem to upřesnit. Zajímalo jí, jak je to možné, protože je ta dírka malinká, tak se tam přece dítě nemůže vejít. Řekla jsem jí, že se to během porodu roztáhne. A pak už se neptala.“ T: „Nechávala jste dceru, ať s vámi nakupuje a zřizuje vybavičku?“ M: „Ano, stále v obchodech chtěla něco nakupovat. Také jsme společně přetřídili oblečení, které Eliška nosila, když byla miminko. Pak jsme ho přebrali a vyprali.“ T: „Nechávala jste dceru, aby si mohla prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Samozřejmě, neustále mě objímala a poslouchala miminko.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Výborně malého přijala, je pravda, že jsme se toho strašně báli, ale ona je skvělá sestřička. Velká chůva a pomocnice. Začala se strašně snažit a je z ní rázem velká holka.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Řekla bych, že je zodpovědnější, snaží se mi pomáhat.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: „Ještě před porodem jsem se jí snažila víc hýčkat, teď se víc věnuji synovi, ale Elinka mi pomáhá a děláme všechno spolu. Vysvětlili jsme jí, že se musím víc starat o bratříčka, a že už je velká holka a aby byla víc samostatná. Třeba sebeobsluhu už musela zvládnout sama.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Chodila pravidelně už před porodem. Docházka se nijak nezměnila. Chodila ráda. Byly jarní prázdniny, tak v čase porodu byla doma s babičkou. A pak i týden co jsem se vrátila z porodnice. Potom už pravidelně, akorát ji vyzvedávám po obědě. To je jediná

změna.“ T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k babičce nechtěla?“ M: „*Neměla, jen se na nás více těšila.*“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „*Bála jsem se první reakce, ale bylo to super. Žádné problémy nejsou.*“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „*Asi bych nezměnila vůbec nic.*“

Učitelka Jana

T: „Změnilo se chování Elišky po narození sourozence?“

U: *„Eliška je hodně vychovaná holčička. Nemáme s ní ve školce žádné starosti. Je moc samostatná. Když se jí bratříček narodil, byla víc s maminkou doma. Ona se její mamina s námi o tom bavila, že má strach, aby se necítila Eliška odstrčená. Ještě si pamatuji, jak nám Eliška povídala o miminku, jak si doma prohlíží fotky z ultrazvuku. Maminka ji, myslím, připravila velmi dobře. Protože ona se tak moc těšila, až se narodí. Opravdu hodně to dávala najevo. Třeba i to, jak malovala. Tam to bylo jasně vidět. Kreslila celou rodinu i s kočárkem. Ve školce se nic neprojevovalo, tedy problémy. Chodila dřív, po obědě. Těšila se, až ji maminka vyzvedne.“*

Učitelka Máša

T: „Změnilo se chování Zuzanky po narození sourozence?“

U: *„Eliška nám tu dělala velkou radost. Dokonce ostatní děti dokázala zaujmout, jak vyprávěla o tom, jak se dítě narodí. To i my se bojíme, když se má dětem narodit sourozenec, oni některé jsou pak hodně lítostivé a musíme je víc chovat, hlavně ty malé. Ale Eliška byla ráda, ona je taková vyrovnaná, nezlobí, umí se zabavit. To víte, že nám tu vyprávěla strašně věci, jak a co, ale tak se zájmem, s radostí. Nepamatuji si, že by byla smutná nebo lítostivá. Bylo to v pohodě.“*

10.6 Rozhovor č. 6

Maminka Lenka, tatínek Šimon, syn Radek 5,5 roku, narodila se dcera Lenka 12 měsíců.

Tento rozhovor proběhl u mě doma, tato rodina bydlí nedaleko, tak ochotně přijali mé pozvání. Děti jim hlídala babička. Byl to první rozhovor, kterého se zúčastnil i otec.

Charakteristika syna Radka tak, jak ho vidí otec:

M: „Radeček je hodně rozmazlený. Většinou si prosadí své, víme, že je to naše chyba, ale teď už na tom nic nezměníme. Rád chodí se mnou na ryby a taky jezdíme hodně na kole.“

Rodičům Radka byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste prvně řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Řekla jsme mu to, když už jsem byla skoro v sedmém měsíci. To už bylo vidět, že mám břicho. Já taky nejsem žádná hubeňour, tak to nebylo tak viditelné. Zrovna jsme se dívali na televizi a tam byla těhotná paní, tak jsem se ho zeptala, že jestli by taky nechtěl mít sourozence a on na to, že chtěl, ale musel by to být brácha, protože holky si hrají s panenkami a on si chce hrát s autama.“ T: „Co jste mu na to odpověděla?“ M: „V duchu jsem si říkala, že snad to tedy bude kluk, protože pořád nám doktor neřekl, zda to kluk bude nebo ne, vždycky byla poloha dítěte taková, že mi řekl, že to není dobře vidět. No řekla jsem mu, že jak mi bylo špatně, tak jsem byla u doktora a že mám v břiše miminko.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Byl úplně zaskočen. No, že budeš mít ségru nebo bráchu. A on zase, že ségru nechce, jenom bráchu. To mě děsilo, tak jsem doufala, že to bude kluk nebo, že ho to prostě přejde. Dál jsem to nerozebírala a on se pak neptal.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Do toho sedmého měsíce jsem ho na nic nepřipravovala. T: „Nechávala jste syna, aby si mohl prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Třeba když jsem se převlékala, tak si mě prohlížel, ale nijak ho to zvlášť nezajímalo. Mě samotné to bylo trochu trapné mu břicho ukazovat.“ T: „Řekli jste mu, že bude mít sestru?“ O: „Ano a pak začaly problémy.“ T: „Jaké?“ M: „Opakoval pořád, že sestru nechce, že chce bráchu.“ O: „Taky se začal vztekat, to dřív nedělal.“ T: „Nechávala jste syna, ať s vámi nakupuje a zřizuje výbavičku?“ M: „Nechala bych ho, jenomže on nechtěl. Když jsem někam jela, tak sama, když byl ve školce.“ T: „Jak reagoval, když jste doma připravovali věci pro dívku?“ M: „Říkal, že růžová barva je hnusná. Že on si s ní stejně nebude hrát. To mě hodně bolelo. Ale co jsem měla dělat?“ O: „Měla jsi mu to tehdy vysvětlit.“

Rodiče se začali dohadovat, kdo co udělal špatně. Navzájem si házeli špínu na hlavu. Raději jsem položila další otázku.

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Viděl ji asi třetí den po porodu, to už mi bylo lépe. Nakoukl do postýlky a ptal se, proč je tak zavázaná. Tak jsem ji vyndala na ten přebalovací pult a rozbalila jsem ji. Řekla jsem mu, že miminka se takhle svazují, že pak jsou klidnější. On na to nic neříkal a sledoval ji, jak se vrtěla. Říkal, že je malinká, že si myslel, že bude větší. Moc toho nenamluvil, jen si všechno prohlížel.“ O: „Cestou domů se docela vyptával, kdy už přijdou domů a tak. Taky se mi zdál hodně tichej a zaražený. Zalezl si do pokoje a hrál si.“ M: „Tichej je pořád, je po tobě. Mně se zdál pořád stejný.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Vůbec mě nechtěl a odstrkoval mě od sebe. Chtěl pořád jenom manžela a babičku. Malá, ta ho moc nezajímala. Začal se divně chovat. Divně mluvil, víc plakal a vyžadoval pořád od manžela pozornost, dokonce s ním i spal.“ O: „To je pravda, byla to hrůza, měli jsme s ním víc starostí než s malou. Do školky jsem ho musel vodit já nebo babi, mamku vůbec nechtěl. Taky učitelky si toho všimly. Říkaly, že se to srovná. Trvalo to asi

týden, než se to trochu spravilo, ale celkově asi měsíc.“ M: „Když jsem byla s malou u doktorky na prohlídce, poradila mi, ať kvůli němu navštívím psychologa a ten mi určitě poradí.“ T: „A navštívila jste ho?“ M: „Ne, nebyl nějak čas.“ T: „Jak jste to tedy řešila?“ M: „Přečetla jsem si nějaké rady na mimi webu, kde radí ostatní maminky, ale nic z toho nefungovalo.“ T: „Jak to tedy nakonec syn zvládl?“ M: „Bylo to úplně náhodou. Potkali jsme venku nějakou paní, která měla taky syna, zhruba ve stejném věku. Dali jsme se do řeči. Její syn se šel podívat do našeho kočárku a říkal, že Radek se má, že on žádného sourozence nemá. Že by taky miminko chtěl. S tou paní jsem se pak často potkávala. Kluci si spolu hráli. Tím, že si její Petřík všímal kočárku i naší malé, tak se Radek začal pomalu měnit.“ O: „Všimnul jsem si, že občas tak trochu machroval, že má doma sestřičku a začal se o ni více zajímat. Tak potom už pomalu přestal žárlit, ulevilo se mi.“ M: „Mě taky, to je pěkně nepříjemná situace, když víte, že malou nechtěl. Zaplat' Bůh, že už je to za námi.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

O: „Pořád jsem se mu snažil domluvit, že je to jedno, že je to holka, že si s ní může hrát. Ale on si vedl pořád tu svou. Byl paličatý.“ M: „Já se cítila trochu provinile, nechávala jsem to na manželovi, aby mu to vysvětlil. Taky přijela manželova maminka a zůstala u nás asi tři týdny na hlídání.“ T: „Nesnažila se mu manželova matka vysvětlit, že vše bude dobré?“ M: „Řekla jsem jí, jak syn reagoval, aby mu domluvila. Tak snad něco mu taky řekla.“ O: „Já jsem s ní o tom mluvil, vynadala mi, proč jsme mu to neřekli dříve, že už je pozdě mu cokoliv vysvětlit. Že jsme ho chudáka postavili před hotovou věc. Doufal jsem, že mu to teda ale nějak vysvětlí. Už jsem taky rezignoval.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Předtím tam zůstával až do odpoledne a teď vlastně taky, jen ho zpočátku vodil manžel nebo babička.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Většinou zvýším hlas a vysvětluju, že se to nedělá, že se to nesmí. On jí odstrkuje, když mu rozboří hračky nebo sebere nějaký kousek stavebnice. Nechápe, že tomu nerozumí.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Asi bychom ho připravovali důsledněji a nehodili by, jsme to za hlavu, jako tehdy. Třeba by to pak nebylo tak hrozné.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Jarmila

T: „Změnilo se chování Radka po narození sourozence?“

U: „Radek byl citlivější a vyžadoval větší pozornost. Jeho rodiče jsou poměrně uzavření a myslím si, že si s Radkem málo o těhotenství povídali. Dětem nepoučel hračky a byl zaražený zhruba asi týden. Maminku nechtěl, chtěl, aby ho vodila a vyzvedávala babička.“

Učitelka Pavla

T: „Změnilo se chování Radka po narození sourozence?“

U: „Všimla jsem si, že se u Radka projevilo agresivnější chování. To bylo směřováno hlavně na mladší děti.“

10.7 Rozhovor č. 7

Maminka Sylvie, dcera Vendula 4,2 roku, narodil se syn Josef 4 měsíce.

Maminka Sylvie pochází ze Slovenska. Do Čech se přestěhovala za svým manželem. Žijí v rodinném domě na vesnici. Rozhovor se uskutečnil u ní doma.

Charakteristika dcery Vendulky tak, jak ji vidí matka:

M: „Vendula je hodně samostatná, musí být. Nemáme totiž nikoho, kdo by se o ni postaral, když jsme v práci. Moji rodiče bydlí v Bratislavě a manželovy rodiče už zemřeli. Dokonce jezdí sama do školky autobusem. Je docela líná, potřebovala by víc pohybu, aby tolik netloustla. Je upovídaná. Nemá problém navazovat kontakty s lidmi. Ráda maluje a dívá se na televizi.“

Matce Venduly byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Řekla jsem jí to asi ve třetím měsíci.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Byla nadšená, hned přinesla panenku a musela jsem ho pořád oblékat a svlíkat.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Chodila se mnou na sono, tak viděla miminko v břiše a chtěla vědět, co to bude, ale ono bylo otočené zády. Chtěla velmi sestřičku. Pak jsme jí říkali, že nebude mít pokoj sama pro sebe. Že hračky už nebudou jen pro ni.“ T: „Nechávala jste dceru, aby si mohla prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Ano, hladila, poslouchala, jestli kope, dávala mi na břicho pohár s vodou, jestli se bude hýbat, tak bude miminko kopat.“ T: „Nechávala jste dceru, ať s vámi nakupuje a zřizuje výbavičku?“ M: „No, moc jsme

nekupovali, vyprala jsem věci po Vendulce a ona to chystala se mnou, umyl se kočárek i postýlka. Hrála si pak v té postýlce, dala tam panenku, že už je to jako to miminko.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Lehla si k němu na postel a nechtěla odejít. On zrovna spal na mé posteli, chytala mu nožičky, že je zlaťoučký.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Stále se chovala normálně, byla furt stejná, nezměnila se.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: Nic se nezměnilo, ona je samostatná a soběstačná, nic jsem od ní nevyžadovala navíc. Sama předtím i potom dojížděla autobusem do školky.“ T: „Změnilo se chování manžela k dceři?“ M: „Ne, ten se choval furt stejně.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Chodila stejně, ale jak se malý narodil, tak byla zima, proto jsem ji nechávala častěji doma.“ T: „Měla jste pocit, že do školky nechtěla?“ M: „Ona neměla problém, chodila ráda.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Nijak, žádné nejsou.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Já nevím, asi nic. Kdyby to bylo ještě jednou, tak bych klidně ještě jedno dítě brala, ale to bych si musela najít náhradního tatínka, protože ten náš už třetí dítě nechce.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Daniela

T: „Změnilo se chování Vendulky po narození sourozence?“

U: *„O Vendulce nemohu mluvit jinak, než v dobrém. Je to opravdu hodně samostatná holka. Když se jim Pepíček narodil, měla jsem takový pocit, že ho má tak trochu jako panenku. Prostě ona kočárky a panenky miluje. Ona tu vyprávěla, že bude mít brášku, jak ho bude vozit, stejně jako panenku. Hodně moc jí zajímaly kočárky, řekla bych víc než před tím. I když si kreslila, říkala, že je to kočárek a miminko, to co tam namalovala. Nevím, jak to viděla její maminka, na to jsem se neptala. Ale Venda ta byla unešená tím kočárkem. To trvalo asi měsíc, pak už s tím přestala a začala si zase hrát víc s dětmi.“*

Učitelka Miluše

T: „Změnilo se chování Vendulky po narození sourozence?“

U: *„Možná už vám Dana taky říkala, že když se jim Pepíček narodil, tak se Vendulka úplně zbláznila do kočárků. Ona si hrála skoro jen s tím kočárkem. Prostě nic a nikoho nepotřebovala. Kdybych ji od něj neodtáhla, tak u něj seděla i u svačiny. Ale nefňukala nebo tak něco, to ne. Byla v pořádku, akorát trvalo nějakou dobu, než se od těch kočárků odpoutala.“*

10.8 Rozhovor č. 8

Maminka Jana, syn Marek 4,5 roku, narodila se dcera Sára 10 měsíců.

Rozhovor proběhl u maminky Jany doma, kde jsem ji navštívila. Vyprávěla o dětech velmi hezky. Bylo z ní cítit, že děti jsou pro ni opravdu všechno. Vyzařoval z ní velký klid a pohoda.

Charakteristika syna Marka tak, jak ho vidí matka:

M: „Mareček je naše zlatíčko, myslím, že je pohodový kluk. Má dobrou povahu, když si stanovíme nějaká pravidla, dodrží je. Má rád autodráhu a vláčky. Je zdravý, akorát se hodně opařil, když si na sebe strhnul hrnek s horkou vodou. Už to překonal a je to dobré. Do školky mezi děti chodí rád.“

Matce Marka byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „To že jsem těhotná, jsem zjistila v době, když byl zrovna syn v Praze v nemocnici. Nešťastně se opařil. Řekla jsem mu to, když se vrátil z nemocnice, protože kdybych mu to řekla, ještě když tam byl, mohlo by ho to ranit. Hodně jsem o tom přemýšlela, samozřejmě i manžel, měli jsme o syna takový strach! Bylo to u oběda. Zrovna jedl bábovku a byl veselý. Tak jsem usoudila, že to bude ta správná chvíle a povídám mu, že už nebude sám a že já mám v bříšku miminko a že bude mít takový pelíšek, kde bude spinkat a budeme ho tam mazlit.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „V klidu spolknul sousto bábovky a řekl, že to bude pajáda. Myslel tím paráda. A klidně kousal dál tu bábovku. Musela jsem se tomu smát.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Zeptal se mě, kdy ho budeme mít doma.“ T: „Co vy na to?“ M: „Že si ještě musí ještě trochu počkat. Protože musí v bříšku vyrůst a pak teprve přijde na svět.“ T: „Stačila mu tato odpověď?“ M: „Ale ano, pro ten den. Pak se vyptával skoro pořád.“ T: „Na co se ptal?“ M: „Na všechno možné, byl opravdu strašně zvědavý. I na to, jak se tam to mimino dostane a co tam jí.“ T: „Co jste mu odpověděla?“ M: „Původně jsem chtěla, aby mu to vysvětloval manžel, ale vždycky se zeptal, když jsem tam byla jenom já. Tak jsem mu musela odpovědět. Řekla jsem mu, že miminko vyrostе z vajíčka, které tam bylo a jí to, co sním já.“ T: „Co syn na to?“ M: „Řekl, abych snědla bonbón. To byly radostné situace pro nás oba.“ T: „Nechávala jste syna, aby si mohl prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: „Určitě, líbilo se mu to, pusinkoval mě.“ T: „Nechávala jste syna, ať s vámi nakupuje a zřizuje vybavičku?“ M: „Byl malý, ale občas se mnou někam jel, když jsem třeba šla něco koupit. Pokojíček máme jen jeden, tak postýlku jsem postavila do ložnice, ta byla po malém. On už spí v pokojíčku. Samozřejmě, že se do ní hned nastěhoval, ale věděl, že až se miminko narodí, tak ho tam bude muset pustit, to měl být ten pelíšek.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Dobrá, krásná. Prohlížel si ji a hladil ji, měl ji hned rád. Ona malá byla hodná.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Syn mi u všeho asistoval, napřed se koupal on, pak ona. Když jsem ji krmila, tak občas plakal, chtěl být také u mě. Když si ke mně přisednul, tak bylo všechno v pořádku. U všeho musel být.“ T: „Co myslíte tím, bylo v pořádku?“ M: „Vadilo mu, když jsem ji měla třeba v náruči a kojila ji, tak vyžadoval, abych ho chovala také a on se díval. Třeba i večer u kojení, ležel se mnou na posteli a asistoval. Věděl, že tam může být, ale pak bude muset do své postele.“ T: „Neprotestoval?“ M: „Ne, vůbec, pokud jsme se předem domluvili, tak to tak bylo.“ T: „Vadilo mu ještě něco?“ M: „Vadilo, ale to začalo, až když malá lezla. On do ní poměrně často strkal, aby spadla.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: „Věděla jsem, že ho nesmím odstrkovat a taky on se nedal, chovala jsem se stejně jako před porodem. Manžel se mu více věnoval, víc si spolu hráli.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Byl s námi doma, chtěli jsme pro něj to nejlepší. Tak jsem ho nechala asi čtrnáct dnů doma. Ale měli jsme jasná pravidla, že pak půjde a nebude odporovat.“ T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k babičce nechtěl?“ M: „Ne, do školky šel rád. Ale u babi nikdy nespál, také když byl třeba venku s babi, tak nechtěl, aby na něj sahala, jen já. Nebyl na ni moc zvyklý, on chtěl pořád jenom mne.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Když začala lézt, tak do malé občas strčil. Ze začátku jsem to hodně přehlížela, pak mi to ale vadilo, měla jsem strach, že by se mohla špatně bouchnout. Musela jsem mu to vysvětlit a domluvit mu.“ T: „Jak jste mu to vysvětlila?“ M: „Prostě, že to nejde, takhle do ní strkat, že by se mohla zranit. Také jsem se ptala co, mu vadí, proč to dělá. Řekl, že jen tak. Ale je pravda, že s tím potom přestal. Byla jsem na něj pyšná a řekla jsem mu to.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Měla bych je od sebe trošku déle, jinak asi nic, já jsem si uvědomila, že je mám ráda a nemusím mít doma uklizeno. Prostě neřešit hovadiny, věnovat se jim a milovat je. Vařilo se po večerech, abych se věnovala dětem, neudělala bych nic jinak.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Veronika

T: „Změnilo se chování Marečka po narození sourozence?“

U: „U Marečka bylo ze začátku všechno v pořádku. Až po nějaké době si pamatuji, že hodně strkal do dětí. Ale nevím, zda to souviselo s narozením sestry. Děti mají určitá období, kdy víc zlobí a naopak. O sestře občas něco vyprávěl. Ale už si to nevybavím, co to bylo. On je moc šikovnej kluk, teď s ním není problém žádný.“

Paní ředitelka Anna

T: „Změnilo se chování Marečka po narození sourozence?“

U: „Stejně jako vám říkala Veronika, souhlasím s tím, že některé děti poštuchoval a provokoval, ale člověk tomu nevěnoval tak pozornost, myslím, že jsem to nedávala do souvislosti s narozením sestry. Možná to mohlo být tím, protože on to nikdy před tím nedělal. Chvilku mu trvalo, než s tím přestal. On je jinak hodnej kluk.“

10.9 Rozhovor č. 9

Maminka Kateřina, syn Vojta 4,3 roku, narodil se syn Zdeněk 18 měsíců.

S maminkou Kateřinou jsem si dohodla schůzku v kavárně. Rozhovor poskytla bez problémů a také ji zajímalo, co vypovídají o svých dětech ostatní maminky. Poprosila mě, abych jí po dokončení tohoto šetření poskytla hotovou práci k přečtení.

Charakteristika syna Vojty tak, jak ho vidí matka:

M: „Je to normální kluk, občas zlobí, ale je to můj mazlík. Mám ho ráda, takového, jaký je. Myslím, že má hodně kamarádů ve školce. Líbí se mu i děvčata, ty, co mají dlouhé vlasy. Bude to asi divoch.“

Matce Vojty byly položeny tyto otázky:

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: *„Když mi bylo pořád špatně, syn se mě ptal, jestli nejsem nemocná, to bylo asi v devátém týdnu, tak jsem začala přemýšlet, jak jít s pravdou ven.“* T: „Jak jste mu to sdělila?“ M: *„Měla jsem strach, abych ho neranila, tak jsem dlouho přemýšlela, co a jak mu říct. Řekla jsem, že mi v bříše roste miminko, aby nebyl sám a měl si s kým hrát.“*

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: *„Reakce byla, řekla bych pozitivní. Chtěl ho vidět.“*

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: *„Potom jak mi postupně rostlo břicho, tak se ptal: „A jak se do toho břicha vejde?“ Poslouchaly jsme ho, co v bříšku vyvádí a hodně si o něm povídali. Prohlíželi jsme si i knížky, kde byla anatomie těla, tam jsem mu ukazovala, jak je tam miminko stočené do klubíčka.“* T: „Nechávala jste syna, aby si mohl prohlédnout vaše rostoucí břicho?“ M: *„Často poslouchal, co tam mimčo dělá, tak samozřejmě viděl i mé břicho a po celou dobu těhotenství mě bedlivě sledoval.“* T: „Nechávala jste syna, ať s vámi nakupuje a

zřizuje vybavičku?“ M: „Pokud jsme někam jeli nakoupit, tak samozřejmě u všeho byl. Často si prohlížel chrastítka, lahvičky, dudlíky a tak. Bavilo ho, si to přehrabovat. Pokojíček jsme zatím neřešili, na to bylo času dost. Syn už ho měl a postýlku jsme měli po něm a dali jí do ložnice.“ T: „Nebylo mu líto, že nebude spát s vámi jako miminko?“ M: „Asi ne, povídali jsme si, proč je nutné, aby miminko spalo blízko u maminky. Že se budí na krmení, občas že pláče, nebo nespí. A taky že se musí přebalovat a to by ho v noci rušilo, tak nic nenamítal.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Bylo to v nemocnici, manžel ho tam přivezl druhý den po porodu. Byl vykulený, ale nic dramatického. Prohlížel si ho.“ T: „Měl radost, že je to také chlapec?“ M: „Asi ano, říkal, že si bude s ním hrát a ukáže mu auta.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?“

M: „Ze začátku to bylo dobré, ale asi po týdnu začal strašně žárlit. Dokonce se pokusil nacpat svého malého brášku pod postel. Začal se nám počůrávat.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?“

M: „Nic se nezměnilo. Naopak mi starší syn ještě víc přirostl k srdci.“ T: „Změnilo se chování manžela k synovi?“ M: „Ne. Nezměnilo.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „V šestinedělí jsme byli doma. Chodil do školky rád, a když zrovna chtěl. Měl tam babičku a hodnou paní učitelku.“ T: „Vaše matka pracuje ve školce?“ M: „Ano, je učitelka. Proto malý neměl problém do školky chodit.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Bylo to nekonečné vysvětlování. Věděla jsem, že křikem a neustálým káráním nic nezmůžu. Tak jsem vysvětlovala, hlídala a zase vysvětlovala a hlídala. Pořád dokola. Chodili jsme hodně spolu ven, teda i s kočárkem. Tam malý spal, tak jsme si víc hráli s míčem, pozorovali přírodu. Večer jsem mu četla pohádky, hlavně ty, které souvisí s

kamarádstvím a tak. Měl malého medvídka, kterého jsem brala do ruky a dělala, že mluví o našem miminku. Zdálo se mi, že tohle na něj zabralo.“ T: „Jak dlouho to trvalo?“ M: „Asi dva měsíce. Zdálo se to nekonečné. Pak se to den ode dne začalo lepší. Ten medvídek byl k nezaplacení, pořád s ním spal a poslouchal ho, jak mu vypráví večer pohádky a příběhy. Ty jsem si vymýšlela.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Asi nic.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Jarmila

T: „Změnilo se chování Vojty po narození sourozence?“

U: „Vojtík chvilku nechodil, a když se vrátil, nevšimla jsem si ničeho zvláštního. O bratrovi moc nemluvil a k ostatním dětem se choval pořád stejně. Možná si všimla něčeho Eva, je to jeho babička, zeptejte se jí.“

Učitelka Eva (babička Vojty)

T: „Změnilo se chování Vojty po narození sourozence?“

U: „Náš Vojta je dítě jako každé jiné. Je hodný, ale prostě žárlivost ho také dostihla, i když dcera dbala na výchovu. Snažila jsem se mu hodně vysvětlit a tady ve školce jsem ho potají víc mazlila, tak aby si toho nikdo nevšimnul. K dětem se choval pořád stejně přátelsky, on není konfliktní. Doma se sice občas počůral, ale ve školce se to nestalo, tady to bylo v pořádku.“

10.10 Rozhovor č. 10

Maminka Marie, adoptivní dcera Terezka 5, 4 roku, adoptovala syna Lukáška 23 měsíců.

Rozhovor s maminkou Marií proběhl v parku před mateřskou školou. Trval zhruba hodinu a krásně jsme si popovídali, i když počasí bylo poněkud chladné. Dcera Terezky pobíhala okolo nás. Nesla si spousty obrázků pro maminku ze školky, jeden mi věnovala. Paní Marie má obě děti adoptované. Kontakt na ni mi předala kolegyně ze školy, která má Terezku ve své třídě v mateřské škole. Snažila jsem se být diskrétní. Měla jsem obavy, že otázky by mohly u maminky vyvolat úzkost. I já jsem se před rozhovorem cítila zvláště. Obrázek viz příloha č. 2.

Charakteristika Terezky podle toho, jak ji vidí její matka:

M: „Terezka je už od mala klidná povaha. Je učenlivá a bezproblémová. Miluje pohádky, ráda má, když jí čtu. Má problémy s výslovností, patlá. Chodíme k logopedce.“

T: „Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?“

M: „Byla jsem v práci. Tam ale nesmíme mít u sebe telefon, ale já jsem zahlédla, že mi svítí displej, tak jsem odešla do šatny a zvedla to. Úplně se mi rozbušilo srdce, nemohla jsem tomu uvěřit. Volali z kojeneckého ústavu, že pro nás mají miminko. V tu chvíli jsem si vzpomněla, jaké to bylo i při první adopci.“ T: „A jaké to tedy bylo?“ M: „Krásné, ale zároveň máte prostě ze všeho strach. Jaké miminko bude a tak.“ T: „Zůstala jste potom ještě v práci?“ M: „Ano, ale nemohla jsem se dočkat, až pojedu domů. Chtěla jsem to každému říct. To se nedá popsat, jaké to je, musela byste to zažít, pak byste to pochopila. Volala jsem akorát manželovi. Ten se mohl zbláznit radostí. Ten den jsme to řekli i dceři.“ T: „Víte dcera, že je také adoptovaná?“ M: „Často jezdíme do kojeneckého ústavu, odkud dcera je, ví úplně všechno, že jsme si ji vzali. Že já nemohu dítě mít. Zná tam všechny tety. V kojeneckém ústavu nám doporučili, jak jí to máme říci, nic netajit. Ona se sama postupně ptá, tak jí vždy odpovídáme. Říkáme jí, že je z domečku, ale že ji

v bříšku měla jiná maminka, která ji tam nechala pro nás.“ T: „Vy víte, kdo jsou biologičtí rodiče dcery i syna?“ M: „Ano víme. Je zvláštní, že když jsme mluvili s pracovníci, které vyřizují žádosti, tak se nás ptali, zda je nám jedno, jestli bude třeba dítě z babyboxu. My jsme řekli, že nám to nevadí. Pracovnice nám potom řekly, že je ale lepší, když víme od koho dítě je, což o dítěti z babyboxu nikdo neví. Tak jsme nakonec do žádosti napsali, že chceme miminko od dárců, ne z babyboxu. Ale kdyby to jinak nešlo, tak si samozřejmě vezmeme miminko i z babyboxu.“ T: „Prozradíte, kdo jsou rodiče vašich dětí?“ M: „Nemám s tím problém, bylo mi řečeno, že dcery matka byla mladá studentka, která chtěla jet za prací do zahraničí. Prý byla dokonce věřící a těhotenství před rodinou tajila. Po ní také dcera zdělila leidenskou mutaci. Otec byl studentem konzervatoře. On prý si dítě chtěl nechat, ale nakonec se přiklonil také k adopci. Prý dívku velmi miloval a nechtěl ji ztratit. Syn byl zplozen z nevěry. Manžel paní, která ho porodila, jí prý řekl, že když ho dá k adopci, tak s ní a s dětmi zůstane. Byla to sociálně slabší rodina.“ T: „Trápilo vás něco z těchto informací? Měla jste nějaké obavy?“ M: „Ano, vždycky jsem cítila s těmi ženami. Třeba Vánoce a tak, to pro ně musí být hrozné. Také jsem měla strach, že u nás doma někdo zazvoní a přijde si pro děti. Už to ale přešlo. Pak dcera dostala epileptický záchvat. Jezdíme na kontroly, ona zůstala dočasně ochrnutá, stála na řeči, tedy zastavil se vývoj řeči. Cvičí s ní logoped a je poměrně v pořádku. Ale to asi nesouvisí s adopcí syna.“

T: „Jaká byla první reakce dítěte?“

M: „Kladná. Chtěla tam hned jet a jít se tam podívat, jak vypadá. Také se ptala, proč nemá svoji maminku.“ T: „Co jste jí odpověděla?“ M: „Že je to stejné jako s ní, že ho prostě jeho maminka nechala pro nás, protože my ho mít nemůžeme.“ T: „Počítala jste s tím, že dcery reakce může být záporná?“ M: „Abych řekla pravdu, ve skrytu duše jsem se modlila, aby její reakce byla pozitivní. A to se také vyplnilo. Kdyby mi třeba je naznačila, že by ho nechtěla, nevím, co bych dělala.“

T: „Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?“

M: „Jak už jsem řekla, ona ví, že dítě nemohu mít. Vysvětlila jsem jí, že v domečku mají jednoho chlapečka a ten hledá maminku a tatínka. Protože nechce na světě zůstat sám.“

A že by, jsme si ho tedy mohli vzít my, protože my máme velké srdce, tak ho tam přece nenecháme. Manžel jí také vysvětloval, že bude lepší, když budou dva.“ T: „Nechávala jste dceru, aby s vámi nakupovala a zřizovala výbavičku?“ M: „Ano, prakticky pořád. Nechala jsem ji, ať ona rozhodne, když jsme něco vybírali.“ T: „Kolik bylo synovi, když jste si ho přivezli domů?“ M: „Byly mu tři měsíce.“

T: „Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?“

M: „Poprvé ho viděla v kojeneckém ústavu, chovala si ho, dávala hračky, byly mu necelé 3 měsíce. Týden jsme ho jen navštěvovali, pak jsme si ho odvezli. Dcera jela také s námi.“

T: „Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po adopci sourozence?“

M: „Byla úžasná, byla opatrná, necítla jsem, že by na něho žárčila. Byla absolutně v pohodě. Je strašně klidné povahy, to bude asi tím.“

T: „Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po adopci sourozence?“

M: „Neřekla bych, že se změnilo. Snažila jsem se dceru zapojovat do prací kolem miminka a budovat přátelský vztah mezi nimi. Terežka mi v tom hodně pomáhala.“

T: „Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?“

M: „Nezměnila, chodila pořád stejně. Prostě podle potřeby.“ T: „Měla jste pocit, že do školky nebo k babičce nechtěla?“ M: „To ne, jen když jsme jezdili za malým do kojeneckého ústavu, byly horka, nechtěla jsem ji brát, tak byla s babičkou doma, neprotestovala, byla klidná.“

T: „Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?“

M: „Jsou to běžné tahanice o hračky, snažím se vysvětlovat. Někdy hubuju a i křičím, ale to bych se nejradši potom neviděla.“

T: „Co byste s odstupem času změnili?“

M: „Nic, jen sama u sebe nesnáším, když na ni občas křičím, spíš bych změnila sebe.“

Rozhovor s učitelkami z MŠ

Učitelka Pavla

T: „Změnilo se chování Terezky po narození sourozence?“

U: „Terezka se těšila, věděla, že miminko budou mít. Raději jsme se tu moc neptali. Ona o něm mluvila, ale neříkala, že by byl z domečku. Později brala paní malého sebou na besídky. Terezka vždy říkala, že je jejich miláček a že mamince pomáhá. Nikdy se nezmínila, že maminka neměla břicho nebo že by ho adoptovali. Nezdálo se mi, že by se její chování změnilo.“

Učitelka Marie

T: „Změnilo se chování Terezky po narození sourozence?“

U: „Chování Terezky se nezměnilo. Moc jsem se nevyptávala, protože jsem nevěděla, co ji doma rodiče řekli ohledně miminka.“

11. ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ

Matka Lenka, syn Mirek 5,7 roku, sestra se narodí v prosinci 2015

Období prvního pozorování – říjen 2015

Charakteristika Mirka dle paní učitelky:

U: „Mirek není rozmazlený, je samostatný v sebeobsluze a je i velmi chytrý. Chodí už od tří let na judo, vede ho k tomu otec. Matce se to moc nelíbí, má o něj strach. Je ale velmi temperamentní a rád provokuje. Třeba do někoho šťouchne a šťouchá tak dlouho, dokud ho ten druhý také nebouchne a už je tu konflikt! V tu chvíli má navrch, složí ho na zem, jako při zápase. To je na denním pořádku. Zatím se nám nepodařilo mu vymluvit, že to nemá dělat ve školce. Nejen že chodí na judo, jeho převaha je i v postavě, jak vidíte, je to pěkně urostlý chlapec. Když se s ním třeba zlobím a chci ho uchopit za ruku a promluvit si s ním, najednou začne sebou škubat, vytrhne se mi a začne utíkat po třídě. Ono ho to pak přejde, ale dělá to tak skoro pořad, když vycítí, že něco udělal špatně. Pokud se ale stane, že při rozepřích vyjde jako poražený, pak pláče. Někdy hodně intenzivně a dlouho. Často hodně vtipkuje, vtipy vypráví se zaujetím. Je zajímavé, jak si pamatuje písničky a básničky. Nebo třeba úryvky z pohádky či filmu. V tom je velmi nadaný. Rád cokoli vyrábí, to ho baví. To se dokáže soustředit, protože jinak pořad poskakuje a pobíhá. Z hlediska citové vazby, je fixovaný více na matku, víme o tom, že otec je přísný. Občas Mirek vypráví, jak dostal facku nebo na zadek, přesto má otce rád. Doma pěstují kozy. Vyrábí z mléka sýr. Rád prý otci pomáhá. U školky je zahrada s kozlem, chodili jsme ho tam pozorovat. Někdo jim ho otrávil. Mirka to silně zasáhlo. Pár dnů jen vyprávěl, jak jsou lidé zlí a hodně plakal, že ho měl rád, přesto, že smrděl. On je takový silák navenek, ale je i velmi citlivý. Já s ním až takový problém nemám, ale kolegyně se mi svěřila, že si s ním neví rady, dokonce se prý už ráno bojí, co zase bude Mirek vyvádět. Mirek je prý také často svědkem hádek rodičů. Rodina je poměrně disharmonická.“

Výpověď maminky Mirka:

M: „Miminko čekáme koncem prosince. Mirečka jsem připravovala hned od začátku, byla jsem ve třetím měsíci, když se to dozvěděl. Reagoval pozitivně. Ptal se, co to bude. Teď už ví, že to bude holka. On ví, jak se rodí zvířata. Doma chováme kozy. Tak jsem moc vysvětlovat nemusela, věděl, že u lidí je to skoro stejné. Občas jel se mnou i na ultrazvuk a do příprav jsem ho také zapojila. Není už tak malý. Hodně už pochopí. Vybíral s námi i kočárek a postýlku jsem sundala z půdy, po něm. Tak mi ji pomáhal umýt. Akorát mi často říká, že se mu to velké břicho na mě nelíbí, že to nevypadá hezky, že je to ošklivé. Jinak je to ale pořád můj mazlík. Ještě spolu spíme v ložnici, ale už ví, že se bude muset přesunout do svého pokoje, i když jsem mu slíbila, že když mu nebude vadit pláč, tak tam může ještě nějakou dobu spát. Mirek je divoch, umí dělat legraci, je dominantní.“

1. den pozorování (cca měsíc před porodem)

Ve školce, kam Mirek dochází, jsem již byla na praxi, ale nebyla jsem si jistá, jestli si mě děti budou pamatovat a jak budou reagovat, až mě znovu uvidí. Některé děti, mezi nimi i Mirek, se seskupily kolem mě a doslova mě zahlcovaly poznámkami a dotazy. Bylo to velmi milé přivítání. Nebylo vůbec jednoduché se zafixovat přímo na něj. Ale po chvíli vyptávání se děti rozutekly po třídě a konečně jsem měla prostor zaměřit se přímo na Mirka, bylo to během ranní volné hry. Hrál si s dřevěnou stavebnicí a stavěl domečky pro koníky. Jeho kamarád Jirka seděl vedle něj a traktorem mu dovážel krmení. Oba chlapci spolu krásně komunikovali, absolutně bez konfliktů. Od paní učitelky jsem se dozvěděla, že Jirka je jeho nejlepší kamarád. Když se jim někdo snažil vstoupit do hry, tak se Mirek rozčiloval, že si mají jít hrát jinam, že tady je to jeho místo. Pomalu jsem si přisedla a zeptala se ho, jestli se můžu dívat, jak staví ohradu pro zvířátka. Řekl, že klidně můžu koukat, ale mám dávat pozor, ať se mu nic nerozboří. Začal mi sám vyprávět o kozách, které doma chovají. Jak jsem u něj seděla, tak přicházely i jiné děti, ze zvědavosti. Tady začalo první šťouchání. Mirek ostatní začal odstrkovat, ať si jdou hrát jinam a nestrkají mu do domečku, který si postavil. Chytil mě za ruku a chtěl jít jinam. Když jsem se ho zeptala, odpověděl, že chce mít klid, aby mi

mohl vyprávět o kozách. Pak už se ale muselo jít na svačinu, tak z toho sešlo. Opět vyrušoval v umývárně. Cákal vodu na ostatní, ale pak ji sám iniciativně vytřel mopem. U svačiny vykřikoval a dělal legrácky, ale pak se uklidnil a byl potichu. Během řízené činnosti se choval vzorně, se zájmem poslouchal. Při vycházce se projevil jeho temperament, na hřišti přebíhal z jedné průlezky na druhou, skákal a hulákal. Nakonec byl úplně propocený. Ve školce nemusí spát, ale dnes usnul, spí prý často. Odpoledne si hrál, zůstalo zde málo dětí. S nikým se nehádal. Vyzvedla ho maminka. Přivítal ji s radostí.

2. den pozorování

Mirek přišel do školky později, byl s maminkou na ultrazvuku. To byl prostor, kdy jsem se mohla dozvědět víc. Když se vrátil, všem o tom vyprávěl, že to bude holka, že už má skoro tři kila. Že viděl její hlavu a jak tluče srdíčko. Že když budou chtít, tak můžou přijít k nim domů, že jim to taky ukáže. Ostatní děti ho poslouchaly, to se mu líbilo. Během celého dne se aktivně účastnil společných činností. Ani jsem si nevšimla nějakého náznaku zlobení. Odpoledne jsem s ním navázala rozhovor během hry. Povídali jsme si o všem možném. Nakonec jsem se zeptala, co bude dělat odpoledne, až se vrátí domů. Odpověděl, že musí jít s tátou nakrmit kozy, že musí doma pomáhat. Potom budou dělat sýr, ten pak prodají a koupí si něco. Zeptala jsem se, co dělá maminka, když jsou u koz. Ona prý také chodí ke kozám, společně dělají sýr. Řekl mi, že jestli chci, můžu se přijít na to podívat a sýr ochutnat. Mirek mě překvapil, věděl všechno, jak se sýr připravuje, kdy mají kozy mléko atd.. Bylo vidět, že tam tráví hodně času. Odpoledne byl hodně klidný, vyzvedla si ho maminka, běžel jí dát pusu.

3. den pozorování

Do školky přivedl Mirka otec. Mirek ho zatáhl až do třídy a říkal mu, že tam mají novou paní učitelku. Ukazoval na mě. Šla jsem ke dveřím ho pozdravit: „Vyprávěl jsem jí o našich kozách, chci jí je taky ukázat a dát ochutnat sejra!“ Řekl otci a šel se mnou do třídy. „Budeš si taky hrát?“ Sedla jsem si k němu. Byly tam i ostatní děti a ty si ale

chtěly také se mnou hrát. Mirkovi se to moc nezamlouvalo. Bylo vidět, že se naštvál. Nic sice neříkal, ale seděl napučený asi deset minut, než ho to přešlo. Pak se kolem začali dva kluci honit. Jak běhali dokola, tak strčili do Mirka, až spadl na záda. To ho pěkně naštválo a rozběhl se za jedním z nich. Hned ho složil na zem a držel ho za krk. Učitelka hned zasáhla. Nakonec si museli sednout na lavičku, aby vychladli. Mají tu takové pravidlo. Mírek ale celou dobu, co seděl na lavičce, dělal posměšky na toho druhého chlapce. Ale už se neprali. Když se šlo ven na vycházku, byl Mírek veselý. Šlo se na hřiště, on se skoro pořád houpal na houpačce a při tom pokřikoval na ostatní: „Já se houpu, vy čumíte!“ Učitelka ho opět napomínala. On si z toho očividně nic nedělal a posmíval se za chvíli znovu. Učitelka mi vyprávěla, že s ním má poměrně velké problémy, prostě přiznala, že ho nezvládá. Řekla, že má pocit, že si z ní Mírek dělá legraci. Tato učitelka je ze stejné vesnice a bydlí blízko nich, zná ho prakticky od narození. Vypověděla, že ho otec navádí, že ji má ve školce ignorovat. On se prý také neumí chovat. Zato matka je vysokoškolačka a je prý moc hodná, což bohužel otec zneužívá.

4. den pozorování

Dnes půjde Mírek domů po obědě, vyzvedne ho babička. Rodiče jedou nakoupit a neví, kdy se vrátí. Mírek od rána běhal po třídě a hrál si na letadlo. Hodně strkal do ostatních. Uklidnila ho až svačina, u té vykládal, že se dnes nenasnídal, protože táta chváta s mámou na nákup, že jedou do Prahy. Očividně to byla pravda, snědl toho opravdu hodně. Povídal, že se těší, že mu také něco koupí, ale zatím neví, co to bude. U řízené činnosti byl soustředěný, zdá se, že je má rád. To mi potvrdila i druhá paní učitelka. Nikdy při řízené činnosti nevyrušuje, je hodně zvědavý. Když se vyráběl obrázek z listů, byl naprosto tichý a soustředěný. Vydržel sedět a pracovat dle pokynů učitelky. Obrázek ukáže mamince, bude pro ni. Když ho po obědě vyzvedla babička, zarazil se, protože na to zapomněl. Chtěl mamince ukázat obrázek. „Tak zítra!“ řekl. Ale bylo vidět, že byl trochu smutný.

5. den pozorování

Mirek tento den bohužel do školky nepřišel, maminka hned ráno volala, že je nemocný, má teplotu. Využila jsem tento prostor pro rozhovor s jeho spolužáky. Dozvěděla jsem se od nich, že Mirka mají rádi, ale občas do nich strká a hází je na zem. Děti ho chválily, že umí krásně vyrábět, že je moc šikovný. Také jsem se dozvěděla, že když mají besídku, že Mirek recituje básničky, protože si je jako jediný dobře pamatuje.

6. den pozorování

Přehoupl se víkend, Mirek přišel do školky a hned hlásil, že měl teplotu, ale už ji teď nemá. Přivedl ho otec a řekl, že ho dnes vyzvedne po obědě, půjdou spolu do lesa. Otec chodí do lesa a tam vyžíná křoviny. Bere si Mirka sebou, potom si prý opečou buřty. Mirek z toho měl radost, říkal mi, že do lesa chodí rád, baví ho to. Líbí se mu, jak to tam voní. Tento den si hráli kluci na Batmana, hrál si s nimi. Dělal, že lítá, ale dnes nikoho nestrkal. S paní učitelkou si povídali o pouštění draků, moc ho to bavilo, vyprávěl, jak ho vyráběl s dědou. Vyzvedl ho opravdu otec, Mirek měl radost, do lesa se těšil. Toto dopoledne vůbec nezlobil.

7. den pozorování

Ráno mi připadal Mirek nějaký ospalý a mrzutý. V kolektivu si moc nehrál, spíš o samotě a zase si stavěl z kostek domečky pro zvířata. Od učitelky jsem se dozvěděla, že se rodiče hádali, je to časté. Zřejmě byl Mirek svědkem. Venku už byl opět čilý a nic ho netrápilo. Když si hrál venku s kamínky, tak jsem se ho zeptala, že jsem si všimla, že má maminka břicho. Jestli ví, co se jim narodí? Pohotově odpověděl, že to bude ségra. A že už to bude brzo. Už je prý zvědavý, jak asi bude vypadat. Tím rozhovor skončil, pak už chváta do domečku odnést kameny, že jsou to karbanátky. Spolu s dětmi si hrál v zahradním domečku na rodinu. Kupodivu byl maminka a právě připravoval ty karbanátky. Po návratu do školky se poštuchoval v umývárně s jeho kamarádem Jirkou. Ten nakonec uklouznul a spadl. Učitelka jim dala hadr a museli to oba uklidit. Během

toho se usmířili. Při odpočinku Mirek začal provokovat, a když se dočetla pohádka, tak vždycky hvízdnu nebo vyloudil nějaký zvuk. Učitelka ho napomenula nejméně třikrát, než přestal. Všimla jsem si, že je to takový malý provokatér, dělá to s určitým záměrem. Do školky pro něj přišla maminka. Postěžovala si, že už je unavená a Mirek jí neposlouchá.

8. den pozorování

Dnes přivedla do školky Mirka babička, táta prý musel brzo do lesa a mamince bylo špatně. Na Mirkovi bylo vidět, že se mu dnes nechtělo. Prosil babi, jestli ho vyzvedne po obědě, ale babička mu řekla, že neví, zda to stihne. Mirek tedy nevěděl na čem je. Hrál si s legem spolu s holkami. Stavěli lodě. Během hry si vzájemně brali kostičky a pak se dohadovali, kdo komu co ukradl. Nakonec se pohádali a loďky rozbořili. U řízené činnosti se v komunitním kruhu posílalo klubíčko a každý měl říct, co budou dělat, až přijdou domů ze školky. Mirek váhal a pak vyhrknul, „budu si hrát v pokojíčku,“ táta bude zase zlej a mamince je špatně. Učitelka na to nijak nereagovala a posílalo se klubíčko dál. Bylo mi ho líto, zřejmě to doma není ideální. Viděla jsem, že je smutný. Zbytek dne byl také takový tišší. Babička volala, že po obědě ho nestihne vyzvednout, tak tam zůstal déle. Maloval si, sedla jsem si k němu a malovala jsem také. Ptal se mi, co to bude. Odpověděla jsem, že štěně. Rozpovídal se, že doma mají také psa, ale že je hodný, že má rád děti, že až se narodí sestra, může se s ním také mazlit. Odpoledne ho vyzvedla maminka, měl radost, objímal ji.

9. den pozorování

Do školky Mirka přivedl otec. Mirek mu dal pusku a běžel za ostatními. Během dopoledne si hrál s Jirkou na policii. Snažili se chytit lupiče, honili se po třídě. Samozřejmě tak intenzivně, až to mělo následky. Mirek zakopl o hračku, a jak na ni spadl, tak mu tekla krev z kolena, nic vážného. Seděl pak celou dobu vedle mě na židli. Vyprávěl mi, že doma už mají kočárek i postýlku, že ji sám uklízel, protože byla dlouho na půdě. Že maminka je už hodně unavená a táta se na ni zlobí, že se musí u koz starat

o všechno sám. Že on to nemá rád, když táta na maminku křičí. Pak otočil a vyprávěl, že byl u dědy a šli spolu do krmelce dávat sůl. Po celý zbytek dne chodil s napnutou nohou, aby ho to nebolelo. Hrál si u stolečku s magnetickou stavebnicí, byl klidný.

10. den pozorování

Hned ráno jsem ho zaslechla v šatně, že prosil maminku, aby ho vyzvedla po obědě. Vběhl do třídy a prozpěvoval si. Učitelka se ptala, co že je tak veselý. Odpověděl, že o víkendu pojedou do Zoo. Moc se těšil a dával to najevo svou veselostí. Ihned zamířil ke koši se zvířátky a dal se do stavby zoo. Děti se postupně přidávaly, až vznikla po celé herně obrovská stavba. Bylo vidět, že se cítil spokojeně. Poprosila jsem ho, ať mi na památku namaluje obrázek. Zeptal se mě, jestli je mi jedno, co na něm bude. Odpověděla jsem mu, že to nechám na něm, co mi namaluje. Slíbil mi, že ho nechá u učitelek a ať si ho potom vyzvednu. Obrázek viz příloha č. 3.

Období druhého pozorování - březen 2016

Pozorování po narození sourozence

Březen - pozorování, sestra se narodila 19. prosince

Setkala jsem se s maminkou Mirka, abych se dozvěděla, jak reagoval na narození sourozence. Věděla jsem, že se narodila sestra Lenka. Maminka souhlasila a dohodly jsme si schůzku u mě doma. Na návštěvu ke mně přijela i dcerou Lenkou.

Výpověď maminky Mirka:

M: „Mirek byl ještě před porodem nervózní, měl strach, že nestihnu Ježíška. Pořád mu vadilo mé břicho, to mi také dával najevo. On se chtěl hodně mazlit, ale břicha se nedotkl, zdálo se mi, jako by se ho štítil. V den porodu byl Mirek doma, první kontrakce jsem pocítila kolem druhé hodiny odpoledne, bylo to devatenáctého prosince. Zavolala jsem své matce, aby přišla Mirka hlídat. Slíbila jsem mu, že mu hned zavoláme, až se

miminko narodí. Poprvé svou sestru uviděl druhý den v porodnici. Byl z toho nějaký vykulený. Říkal, že si ji představoval trochu jinak, zdála se mu malinká. Pohladil si ji a prohlížel. Samozřejmě opět se nasoukal ke mně do postele a přišel se podívat, jestli už mi zmizelo břicho.

Po příjezdu domů se Mirek nijak divně nechoval, asistoval při kojení, při koupání i při běžných činnostech. Malá spala v košíku, tak občas zůstal se mnou v posteli. Ale asi za čtrnáct dnů začala malá hodně plakat a Mirek se vždy vzbudil, jak jsem vstávala a hodně mu to vadilo. Domluvili jsme se, že už se přestěhuje do pokojíčku, souhlasil. Manžel mu nabídnul, že tam s ním nějakou dobu bude také spát, než si zvykne.

Bohužel jsem si čím dál častěji všímala, že malému hodně vadí pláč. To jak Lenička plakala, to ho vždycky úplně vykolejilo. Třeba praštil s hračkou, že si nemůže hrát a utekl někam vedle. Nejvíc mu to vadilo večer a také u sledování televize, to začal házet s hračkami a vztekat se. Nevěděla jsem, co mám dělat. Manžel se ho snažil brát hodně do lesa i ke kozám, aby se víc zabavil, jenže byla ještě zima a brzy se stmívalo. Také mi pomáhala babi, brala si ho víc k sobě a hráli si. Teď už je to lepší, malá tak často neplače.“

1. den pozorování

Byla jsem zvědavá, zda mě Mirek pozná. Slyšela jsem ho, jak přišel do šatny, poznala jsem ho po hlase a šla se tam podívat. Přivedl ho otec. Prohlížel si mě a pak povídá: „Kde jsi byla? Zase tu budeš?“ Rozloučil se, vzal si bačkory, chytil mě za ruku a šli jsme spolu do třídy. Odběhl hrát si s ostatními. Pozorovala jsem ho během volné hry, ale nic zvláštního se nedělo. Když se šlo ven na vycházku, dožadoval se, aby mu učitelka dala reflexní vestu, nakonec souhlasila, ale chtěla, aby ji nazpět měla spolužačka Jiřinka. Každý den se střídají, mají svá pravidla. V okamžiku kdy se měly děti vracet z hřiště do školky, musel Mirek vrátit reflexní vestu, ale nechtěl ji sundat. Strašně začal vzdorovat a utíkal po hřišti stále dokola. Trvalo to asi tři minuty, pak se vrátil, ale vestu pořád nechtěl sundat. Učitelka se už rozčílila a řekla mu, že jestli vestu nesundá, tak nebude mít právo ji příště obléci. Jednou jsou pravidla, tak se mají dodržovat. Mirek celý

zrudnul a vestu sundal. Po zbytek vycházky vůbec nepromluvil. Ze školky odcházel s babičkou po obědě. Když pro něj přišla, měl radost a skočil jí kolem krku.

2. den pozorování

Ráno Mirka dovedla maminka i se sestrou. Nesla ji v náruči a Mirek ji pohladil na rozloučenou. Maminku objímal a dlouze se loučil. Běžel hned za kamarády do kuchyňky a tam si hráli a velmi zaujatě. Společně pekli cukroví. Pak mi ho donesli ochutnat. Mirek se do hry aktivně zapojil, bavilo ho to. Potom když už museli hru ukončit, začal se zlobit, že nechce, že si ještě chce péct další cukroví. Vzteky házel nádobíčkem a křičel. Učitelka mu řekla, že si to teď musí uklidit, protože bude svačina, tak aby to stihnul. Sednul si na zem a uklízel, trochu u toho pofňukával. U svačiny mlčel. Všimla jsem si, že už tolik nevtipkuje, jako dřív. Při řízené pohybové činnosti se ale hodně roz dováděl. Začal pak hodně strkat do ostatních dětí. Učitelka ho poslala, ať si sedne na lavičku a až si bude myslet, že už nebude vyrušovat, ať se vrátí. Nevyrušoval jenom Mirek, na lavičce seděl i jiný chlapec. Tak si spolu povídali, ale už nezlobili. Tento den opět odcházel domů po obědě. Přišla pro něj maminka. Byla sama, Mirek na ni skočil a držel ji kolem krku. Byl veselý.

3. den pozorování

Do školky přišel o něco později, že prý dnes zaspali. Dovedl ho otec. Do třídy vběhnul jako střela. Byl hodně hlasitý. Pořád si něco prozpěvoval. Dozvěděla jsem se, že je to písnička z nějakého filmu, který si včera s tátou pouštěli. Moc se mu líbil. Během raní hry, při které si hrál s kamarády, byl ukázněný. Zpíval písničku a snažil se ji naučit ostatní děti. I při řízené činnosti byl ukázněný a pozorný. Při dotazech učitelky odpovídal se zaujetím. Týkalo se to totiž přírody, jak se probouzí opět k životu. To je jeho silná stránka. Dnes ve školce i spal. Odpoledne si děti malovaly, tak jsem si sedla vedle něj a pozorovala, co maluje. Maloval si kytičky v trávě, sněženky a přikreslil tam i kozu. Zeptala jsem se, jestli ta koza má jméno. „*To je nový pukl*“, řekl mi. „*Máme už*

novýho, jmenuje se Bobík“. Celý den byl hodný, pořád si broukal tu písničku. Říkal, že se těší domů. Vyzvedl ho otec. V šatně se domlouvali, že půjdou ještě na hřiště.

4. den pozorování

Dnes jsem přišla později já, tak jsem nepostřehla, kdo Mirka dovedl. U stolečku se dodělávaly výrobky z větviček. Mirek je hodně šikovný a u takové činnosti se dokázal velmi soustředit, chtěl to mít hezké. Vyprávěl, jak chodí s tátou do lesa a tam ho uklízí, že si vždycky staví z větviček a mechu domečky. Během vyrábění se mě zeptal, jestli mi může říkat vtipy. Dozvěděla jsem se, že vtipy ho učí táta. Skvěle si je pamatuje. Měl radost, když jsem mu řekla, že je neznám a smála se. Když se už muselo končit, nechtělo se mu. Ale neprotestoval. Ještě u úklidu mi řekl, že dnes jede na judo, vozí ho otec. Tam se prý pořádně vymlátí a hned mi ukazoval, jak někoho složit na zem. Pak už musel poslouchat paní učitelku, která k dětem promlouvala. Ve školce nespal a vyzvedla ho babička, hlasitě ji vítal. „Čau babi, co tu děláš?“ Bylo slyšet z šatny. „*Mamina nemohla, tak volala, že mám jít pro tebe já.*“ Ještě zaběhnul za námi a rozloučil se.

5. den pozorování

Ráno, když jsem přišla do školky, Mirek už tam byl. Honil se po třídě s Jirkou. Hráli si na Spydermana. Kolem krku měl uvázaný šátek. Dnes za mnou nepřišel, jako jindy. Byl zabraný do hry. Když je učitelka pak svolala na cvičení, cvičil i s tím šátkem. Holčičku vedle něj to rozčilovalo, protože každou chvíli, jak se rozmáchl s tím šátkem, tak jí s ním přejel po hlavě. Učitelka mu nakonec šátek sebrala, protože prostě provokoval a nechtěl skončit. Tak se zase naštvál a schválně kolem sebe rozhazoval rukama. Vždy, když se s ním učitelka zlobila, tak si prostě prosazoval své, naštvál se a ještě schválně provokoval ostatní děti. Dnešek nebyl jeho šťastným dnem. Mirek si stěžoval, že venku je hnusné počasí a že bude muset sedět doma a on je raději venku s babi. Pak už se nijak neprojevoval. Ve školce spal a i po spaní byl poměrně hodný. Vyzvedla ho babička.

6. den pozorování

Dnes byla venku hodně zima, Mirek přišel celý zmrzlý a povídal, že dnes přišel s babi pěšky, protože maminka nechtěla jít do zimy. Učitelka mu nabídla čaj, řekl, že už ho měl ráno, že vstávají brzo, sestra ho prý budí, jak pláče. Pak si sedl ke stolečku a šel si stavět puzzle. Slyšela jsem ho, jak kamarádům vypráví o kozách, že včera je byl krmit s tátou. Dnes poslouchal a zdálo se mi, že je celé dopoledně nějaký unavený. Pořád se povaloval na dětském gauči a povídal si něco pro sebe. Je pravda, že i rychle usnul. Odpoledne když jsem měla příležitost, zeptala jsem se ho, že se mi dnes zdál nějaký ospalý, že pořád zíval. Řekl, že se v noci bál, jak se díval s tátou na film, tak se mu pak zdálo o strašidlech, jak ho honí. Že musel tátu vzbudit a pak spal s ním. Ale ráno už na to zapomněl a nebál se. Ptal se, jestli se také někdy bojím strašidel, odpověděla jsem mu, že ano. Pak už jsem s ním po celý den nemluvila, jen jsem ho sledovala. Byl ale hodný.

7. den pozorování

Mirek dnes musí odejít po svačině, vyzvedne si ho otec, musí jít na preventivní zubní prohlídku. Zubař je kousek od školky, tak se potom opět vrátí. Po svačině ho paní učitelka poslala do umývárny vyčistit si zuby, aby je měl pěkně čisté, když půjde k tomu zubaři. Mirek ochotně odešel, já jsem ho pozorovala. Místo čistění ale cákal vodou na Jirku a ten se přidal. Když viděl, že je sleduji, tak přestali. Mirek si začal zuby čistit a Jirka bez jakýchkoliv řečí sám vytřel mopem, který tam mají. Něco si tam povídali a smáli se. Pak přišel a povídá paní učitelce, že už má zuby čisté. Jak seděl na židli a čekal na tátu, povídal, že ségra zatím zuby nemá. Že se má, že si je nemusí čistit. Učitelka mu nato odpověděla, že i on se má, protože tak může rozkousat to, co má rád. Podíval se na ni, a kdo ví, co si myslel, protože se tak divně tvářil. Pak odešel s otcem. Asi za hodinu se vrátil a líčil, jaké to bylo a že nemá žádný kaz, jak dostal obrázek a jestli si ho může tady vybarvit. Dětem vyprávěl, jak mu zubař namazal na zuby něco, co mělo docela hnusnou chuť. Byl středem pozornosti všech dětí. Zdálo se mi, že se mu to líbí, to jak ho ostatní poslouchají. Odpoledne si hezky ve třídě hrál, nic zvláštního

nevyváděl. Vyzvedl ho opět otec, ptal se, co dělá mamka a jestli půjdou ven, obléknul se a vyběhl ven.

8. den pozorování

Nevšimla jsem si, kdo Mirka do školky přivedl. Ale zaslechla jsem, že se mu dnes nějak nechtělo. Rodiče prý jedou někam nakoupit a jeho vyzvedne babička. Když přišel ke mně, tak jsem se ho ptala, co dělají s babi, když jsou spolu. Povídal mi, že babi má rád, že ona si s ním teď hodně hraje, protože mamina musí chovat Lenku a taky vařit. Hodně s babičkou hrají pexeso a taky si zpívají. „Babi mi pouští dechovky, je to sranda. Děláme u toho blbosti.“ Pak už neměl čas a běžel si hrát. Dnes byl klidný, i přes to, že ráno se mu do školky nechtělo. Babička ho vyzvedla, měl radost.

9. den pozorování

Hned rádo za mnou přišel a povídal, jak včera dělali s babi diskotéku, byla to prý šílená sranda. Babi prý tancuje hrozně. Že by si ji mohli udělat i ve školce, že by to dětem ukázal, jak se to dělá. Musela jsem se smát. On se také smál. Ptala jsem se ho, co je nového doma. Povídal, že rodiče mu včera koupili auto na ovládání a i pro ségru koupili nějakou hračku. Těšil se, že půjde s otcem na hřiště s autíčkem a budou tam s ním jezdit. Byl uvolněný a radostný. Zdálo se mi, že už není tak výbušný. Během řízené činnosti je ukázněný, soustředí se a je vidět zájem o poznávání nového. Také se dnes učili novou básničku. Mirek ji slyšel dvakrát a už ji uměl, má dobrou sluchovou paměť. Bude vystupovat s básničkou před rodiči o Velikonocích. Den byl bez konfliktů. Vyzvedla ho maminka se sestrou v kočárku. Vběhl do šatny a nakouknul do něj. Pak se obléknul a běžel ven.

10. den pozorování

Mirek, ale i ostatní děti věděly, že dnes budu ve školce naposled. Ráno mi donesly obrázky i dárečky, moc mě to potěšilo. Všem jsem slíbila, že je zase navštívím. Paní

učitelka mi dnes dala prostor, abychom si všichni společně hráli hry a organizovali si činnosti tak, jak budeme chtít. Udělali jsme si tedy tu diskotéku, jak si Mirek přál. Koupila jsem jim i sladkosti, ale odnesou si je domů. Nejen Mirka ale i ostatní děti to strašně bavilo, nikdo se dnes nehádal, všichni slíbili, že budou hodní. Měla jsem dojem, že je mu líto, že už se nebudeme vídat. Vyzvedla ho po obědě maminka, měl jako vždy radost.

12. VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této části práce si popíšeme výsledky hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s rodiči prvorozených dětí, do jejichž domácnosti se za poslední dva roky narodil sourozenec. Do rozhovorů byly také zapojeny paní učitelky dětí, aby celkový pohled na jejich chování po narození sourozence byl ucelený. Za pomoci otevřeného kódování si rozebereme jednotlivé hlavní otázky a rozdělíme si je do dvou částí. V první části popíšeme výsledky rozhovorů, jejichž rodiče vypověděli, že chování prvorozených dětí v souvislosti s narozením sourozence bylo beze změn nebo bez výraznějších projevů žárlivosti, regrese či rezignace, nebo dalších změn v chování dětí. Ve druhé části se zaměříme na rozhovory rodičů, jejichž děti prožívaly narození sourozence obtížně. Dále si shrneme výsledek zúčastněného pozorování chlapce v mateřské škole.

12.1 Výsledky rozhovoru – kladné přijetí sourozence

Charakteristiky dětí podle toho, jak je vidí jejich matky

Rodiče nejčastěji popisovali své prvorozené děti jako samostatné, klidné, bezproblémové, učenlivé. V rozhovoru č. 4 uvedla matka, krom toho, že je dcera samostatná, že je i rozmazlená a vzdorovitá.

Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?

Ve všech případech sdělili rodiče svým dětem zprávu, že budou mít sourozence do třetího měsíce těhotenství. V rozhovoru s matkou adoptivních dětí (rozhovor č. 10), oznámili rodiče zprávu dceři ten samý den, co se jí matka dozvěděla.

Jaká byla první reakce dítěte?

Dle výpovědí rodičů, se děti těšily, byly nadšené nebo v pohodě. Neznepokojovalo je to. V rozhovoru č. 4 uvedla matka, že to dceru Zuzanku nevzrušovalo.

Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?

Rodiče nepodcenili přípravu svých prvorozených dětí na novou životní situaci. Vhodnou formou je pomalu připravovali na příchod sourozence. Povídali si s dětmi, jaké to bude, až se miminko narodí, vysvětlovali, jak se miminko dostalo do břicha a jak se narodí (rozhovor č. 4, 5). Z rozhovoru č. 3 vyplynulo, že matka brala svého syna Pavla do různých zájmových kroužků, kde byly malé děti. Ve třech případech (rozhovor 1, 4, 10) rodiče věděli a prozradili dětem pohlaví očekávaného miminka. Matky (rozhovor 1, 7, 5) ukazovaly dětem fotografie z ultrazvuku. Všechny maminky nechávaly děti prohlížet si jejich břicho a dotýkat se ho. V jednom případě matka Zuzanky sdělila, že se jí dcera smála, že je tlustá jako děda. V rozhovoru č. 10 (maminka adoptivních dětí) vysvětlovala své dceři, že v domečku mají jednoho chlapečka, kterého tam jiná maminka nechala pro ně, protože oni děti mít nemůžou. Všichni dotazovaní rodiče zařizovali spolu s dětmi vybavičku pro miminko. Nakupovali, přepírali, skládali oblečení pro sourozence nebo spolu s dětmi připravovali postýlku. Pouze v jednom případě matka uvedla, že sice spolu s dcerou nakupovaly vybavičku, ale domnívala se, že z toho dcera neměla rozum. V rozhovoru č. 4, matka zmínila, že dceři, která doposud spala s rodiči v ložnici, koupili novou postel a postýlku má nechat bratříčkovi až se narodí. Stylizovali ji tak do role „velké holky“.

Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?

Matky (rozhovor č. 4, 5, 7, 10) uváděly, že reakce prvorozených dětí na první setkání se se sourozencem byla kladná. Z rozhovorů č. 4 a 10 vyplynulo, že prvorozené děti obdarovávaly narozené miminko plyšáky, naopak matka Kamily (rozhovor č. 1) se svěřila, že dcera sice miminko pohládila, ale více jí zajímal míč, který rodiče koupili a ona jej dostala jako dárek od miminka. V rozhovoru č. 3, si matka vzpomněla, že syn i přestože sestru přijal a dle matky nežártil, tak v okamžiku, kdy ji poprvé uviděl, byl dost zaražený a nemluvil.

Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?

Chování dětí se dle rodičů nezměnilo (rozhovor č. 1, 4, 5, 7 a 10). To samé potvrzují i paní učitelky z mateřských škol. Jejich výpovědi jsou totožné s názorem matek. Pouze

v jednom případě (rozhovor č. 4) dodávají, že je teď dívka ve školce hodnější. Chlapec, který byl zaražený, když poprvé uviděl sestru (rozhovor č. 3), se po příjezdu domů zase zcela uklidnil a dokonce matka vycítila telepatii mezi sourozenci. Vyprávěla o tom, že když miminko spalo, tak prvorozený syn jí přišel říci, že sestra (4 měsíce) bude mít hlad a ta se vzápětí vzbudila. Paní učitelky si nevšimly žádné změny v chování chlapce, rád vyprávěl, jak mamince pomáhá. Jen zpočátku ráno plakal, nechtěl do školky. Doplňme si ještě, že ve třech případech (rozhovor č. 1, 5, 10) se prvorozené děti, dcery, staly malými chůvami a snažily se pomáhat svým matkám v péči o sourozence.

Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?

Dvě matky se v rozhovoru č. 4 a 7 vyjádřily, že vztah mezi nimi a prvorozenými dětmi zůstal beze změn. Dále matka (rozhovor č. 3) uvedla, že synovi věnovala ještě více času než před narozením dcery, trochu ho rozmazlovala. Oproti tomu matka (rozhovor č. 1) uvádí, že si hodně vyčítala, že se nemůže více věnovat dceři. Matky v rozhovorech č. 5 a 10 shodně vypověděly, že se snažily děti více zapojit do péče o mladší sourozence. Matka (rozhovor č. 5) dodává, že kladla větší důraz na samostatnost dcery. Všechny matky se shodly na tom, že vztah manžela k prvorozeným dětem se nezměnil. Otcové dětí jsou v práci a chodí pozdě domů.

Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?

Matky (rozhovor č. 4 a 10) uvedly, že se docházka dítěte do mateřské školy nezměnila, pouze v rozhovoru č. 4, matka připustila to, že dceru častěji vyzvedával děda. V ostatních případech zůstávaly děti bezprostředně po porodu několik dnů až týdnů doma s matkami nebo u prarodičů. Důvody k tomu byly různé, např.: byla zima, nebo aby se necítily ostrčené.

Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?

Pouze matka v rozhovoru č. 10 se svěřila, že v případě, kdy se děti např. tahají o hračky, se snaží situaci uklidnit vysvětlováním, ne vždy se jí to však daří a tak i někdy hubuje a křičí. To jí však velmi mrzí a radši by se neviděla. Ostatní matky nevidí ve vztahu sourozenců, prozatím, žádné negativní projevy.

Co byste s odstupem času změnili?

Matky v rozhovoru č. 3, 5, 7 a 10 by rozhodně nic neměnily, vše proběhlo dle jejich představ. Z toho jedna matka se svěřila, že by si přála třetí dítě. Matka Ivana (rozhovor č. 1) zmiňuje, že by děti neměla tak brzo po sobě, měla dojem, že se jim nemůže naplno věnovat a dát jim dostatečnou lásku. Přísnější ve výchově by chtěla být matka z rozhovoru č. 4.

12.2 Výsledky rozhovoru – nesouhlasné přijetí sourozence

Charakteristiky dětí podle toho, jak je vidí jejich rodiče

Rodiče popisovali své prvorozené děti jako pozorné, zvědavé, upovídané, rozmazlené, tvrdohlavé, pohodové, s dobrou povahou, poslušné, občas zlobivé, kamarádké ale i nesamostatné.

Kdy jste poprvé řekli Vašemu dítěti, že bude mít sourozence?

Matka v rozhovoru č. 9, synovi sdělila v devátém týdnu těhotenství, že jí roste v břiše miminko, aby nebyl sám a měl si s kým hrát. V dalším rozhovoru č. 2 bylo uvedeno, že matka pro jistotu čekala, až přejdou tři měsíce. Dceři to řekla pomocí obrázkové knihy se zvířátky. V rozhovoru č. 8 se o těhotenství matka dozvěděla v době, kdy byl její syn hospitalizován na popáleninovém oddělení. Matka se obávala o syna a měla strach, že by ho zpráva o nenarozeném sourozenci mohla ranit. Vyčkala proto až do návratu syna z nemocnice a doma mu potom společně s manželem řekli, že už nebude sám, že maminka má v bříšku mimiko. Výjimkou byl rozhovor č. 6, kdy matka s oznámením, toho že je těhotná, otálela a synovi to řekla v sedmém měsíci těhotenství. Dívali se přitom na televizi, kde byla také těhotná paní.

Jaká byla první reakce dítěte?

Ve dvou případech (rozhovor č. 8 a 9) byla reakce pozitivní. V rozhovoru č. 2, matka uvedla, že se dcera zarazila a zeptala se, proč ho budou mít, když mají ji. Matka z toho byla vyděšená, znepokojená, nečekala takovou reakci. V rozhovoru č. 6 byl chlapec také zaskočen, matce řekl, že chce jenom bratra, sestru že nechce. Matku to sice děsilo, doufala tedy, že čekají chlapce. Dál to se synem nerozebírala, on se neptal.

Jak jste se s Vaším dítětem připravovali na příchod sourozence?

I v těchto případech rodiče přípravu prvorozených dětí na novou životní situaci jako je narození sourozence nepodcenili (vyjma rozhovoru č. 6). Vyplývá to z rozhovoru č. 2, 8 a 9. Matky vysvětlovaly dětem, jak se miminko dostane do břicha, na pomoc si vzaly dětské obrázkové knihy, v jednom případě i anatomii těla. Děti pozorně sledovaly, jak maminkám roste břicho. V rozhovoru č. 9 matka sdělila, že syn často poslouchal, co tam miminko dělá. V jiném rozhovoru č. 8, zase syn rozdával pusinky na břicho maminky. Dcera (rozhovor č. 2) dokonce pokládala matce ručičky na břicho a společně sledovaly pohyby miminka. K miminku také přes břicho povídala. Shodně také matky uvádějí, že spolu se svými dětmi nakupovaly vybavičku pro sourozence. Z rozhovoru č. 8 a 9 vyplynulo, že děti doposud spaly se svými rodiči v posteli v ložnici. S příchodem sourozence se ale odstěhovaly do svého pokojíčku. V rozhovoru č. 9 matka uvedla, že to synovi vysvětlila a líto mu to asi nebylo. V rozhovoru č. 8 pak matka vypověděla, že se syn nastěhoval do dětské postýlky v ložnici. Rodiče mu to dovolili, ale jen do doby než se narodí sourozenec. V tomto případě spatřuji určitý stupeň regrese. Přání být zase miminkem.

Z rozhovoru č. 6 (přítomni oba rodiče) se dozvídáme, že svého syna na příchod sourozence do sedmého měsíce těhotenství vůbec nepřipravovali. Nepřikládali tomu důležitost a brali to jako hotovou věc, že prvorozený bude mít sourozence. Matka dále uvádí, že si syn sice prohlížel její břicho při převlékání, ale prý ho to moc nezajímalo a jí samotné to bylo trapné. Vybavičku nakupovat nechtěl. V momentě, kdy se dozvěděl, že bude mít sestru, začaly dle rodičů problémy.

Jaká byla reakce na první setkání s miminkem?

Z rozhovoru č. 2 a 8 se dozvídáme, že první reakce byly kladné, děti si sourozence prohlížely a pohládily. V rozhovoru č. 9 si matka vzpomíná, že syn byl vykulený. Matka v rozhovoru č. 6 popisuje, jak se syn ptal, proč je sestra zavázaná. Jinak toho moc nenamluvil. Otec si všiml, že syn je tichý a zaražený. Matka oponovala, že se jí zdál pořád stejný.

Jak se změnilo chování Vašeho dítěte po narození sourozence?

Společným jmenovatelem pro změnu chování je žárlivost. Vyplývá to z rozhovoru č. 2, 8 a 9. V rozhovoru č. 2 uvedla matka, že si dcera přála, aby dali sestru do pytle a odnesli do lesa. Vadil jí pláč miminka, rušilo jí to u televize. I paní učitelky zpozorovaly změnu v chování dívky. Byla zaražená a nesvá. Učitelkám se však se svým trápením nesvěřila. Jiná matka v rozhovoru č. 9 popisuje, jak se syn pokusil nacpat svého brášku pod postel. Uvádí dále, že se syn začal počůrávat. Ve školce si paní učitelky žádné změny v chování nevšimly. Byl prý stále stejně kamarádský. Jiný projev žárlivosti prožívala matka se svým synem v rozhovoru č. 8. Syn se nechtěl o matku dělit, u všeho musel být, asistovat. Matka uvádí, že když dceru kojila, tak syn plakal a chtěl být také u matky, koupat se, když se koupala sestra, chovat se, když se chovala sestra. Stávalo se, že do sestry schválně srkal, aby spadla. Paní učitelky se shodly na tom, že bezprostředně po narození sourozence, nebyly v chování chlapce žádné změny. Ty nastaly až po nějaké době, kdy si všimly, že strkal do dětí. Změny v chování syna Radka hodně zasáhlo matku, jak se dozvíme z rozhovoru č. 6. Matka vypověděla, že syn jí vůbec nechtěl, odstrkoval ji, náhradou mu byla babička a otec. Sestra ho vůbec nezajímala. Začal divně mluvit, víc plakal, byl lítostivý a vyžadoval otcovu neustálou pozornost. Toho si všimly i paní učitelky ve školce. Vypověděly, že Radek byl citlivější a narození sourozence se projevilo ve změnách chování tak, že se Radek choval agresivněji vůči mladším dětem a nepůjčoval jim hračky. Byl zaraženější.

Jak se změnilo Vaše chování k dítěti po narození sourozence?

Matky v rozhovoru č. 8 a 9 uvedly, že se jejich chování k dětem nezměnilo. V rozhovoru č. 9 matka svěřila, že prvorozený syn jí ještě více přirostl k srdci. Chování otce zůstalo

beze změn. Matka v rozhovoru č. 8 zmiňuje, že se synovi více věnoval manžel. V rozhovoru č. 2 připouští matka změnu v chování tím způsobem, že dceru kontrolovala, co dělá (měla strach, aby neublížila sestře). Nechávala jí spát v ložnici a snažila se jí maximálně věnovat. Chování manžela se nezměnilo. V rozhovoru č. 6 vypovídal otec, že se snažil synovi domluvit, matka rezignovala, cítila se provinile. Situaci měla zachránit babička, otec také rezignoval.

Jakým způsobem se změnila docházka dítěte do mateřské školy?

Děti do mateřské školy z počátku nechodily, v jednom případě zůstalo dítě doma s matkou 14 dní, v druhém případě celé šestinedělí. Z rozhovoru č. 2 se dozvídáme, že matka nechávala dceru u sestry, aby si odpočinula. V případě rozhovoru č. 6 se nic nezměnilo, chlapec chodil do školky před porodem na celodenní docházku a stejně tak i po narození sourozence.

Jak reagujete na případné negativní projevy dítěte vůči mladšímu sourozenci?

Všechny matky se shodly na tom, že případné roztržky řeší vysvětlováním.

Co byste s odstupem času změnili?

Jediná maminka v rozhovoru č. 9 by nic nezměnila. V ostatních případech už by matky postupovaly s odstupem času jinak. V rozhovoru č. 2 se matka svěřila s tím, že by si nechala poradit od odborníka, matka (rozhovor č. 8) se domnívá, že by bylo lepší mít děti s větším odstupem a v neposlední řadě rodiče (rozhovor č. 6) by připravovali své prvorozené dítě důsledněji a nehodili by to za hlavu.

12.3 Vyhodnocení zúčastněného pozorování

Charakteristika Mirka dle paní učitelky

Z charakteristiky paní učitelky je zřejmé, že je Mirek samostatný v sebeobsluze, je chytrý a má výbornou sluchovou paměť. Je neposedný, často pobíhá po třídě a

upozorňuje na sebe, třeba šťoucháním do kamarádů. Snaží se vyvolat konflikt a ukázat, že on má převahu. V tomto jeho jednání spatřuji nápodobu se svým otcem, který je velmi autoritářský. V okamžiku, kdy je poražen, je velmi lítostivý a pláče. Těžce nese prohru.

Výpověď matky

V rozhovoru matka uvedla, že Mirka na příchod sourozence připravovala, nic mu netajila. Jezdili spolu i na sonografické vyšetření. Aktivně se podílel na přípravách k narození miminka. Mírek doposud spí v ložnici rodičů, ale matka mu vysvětlila, že až se narodí miminko, tak bude muset spát sám. Matka si všimla, že se Mirkovi nelíbilo její rostoucí břicho. Často jí to také říkával. Matka se svěřila s tím, že když Mírek poprvé uviděl svou sestru, byl z toho nějaký vykulený. Nicméně ji ale pohladil a prohlížel si ji. Byl rád, že matka už nemá velké břicho. Po příjezdu domů z porodnice doma pomáhal matce s péčí o sestru. Stále spal s rodiči v ložnici. V noci mu ale začal vadit pláč miminka a tak se odstěhoval do svého pokoje. Spal tam s ním otec. Matka pozorovala, že Mirkovi vadí pláč i přes den, ruší ho. Doma byl vždy agresivní, házel hračkami. To se upravilo až s utichajícím pláčem sestry.

Pozorování 10 dnů před narozením sourozence

Mírek je v celku kamarádský, ve třídě má nejlepšího kamaráda, se kterým si hraje. Hra se odvíjí dle Mirkových pravidel, nepřipouští, že by to mohlo být jinak. Kdokoliv by mu hru narušil, je fyzicky odstrčen nebo slovně vykáván z jeho prostoru. Mírek je dominantní, ve třídě má fyzickou převahu, rád na sebe upozorňuje – pokřikováním, vtípkami, poštučováním. Dokáže se se zaujetím soustředit na to, co ho zajímá, je manuálně zručný. Má výbornou sluchovou paměť. Mírek je citlivý chlapec, snadno ovlivnitelný. Velmi ho ranily hádky rodičů. Na sestru se těší.

Pozorování 10 dnů po narození sestry

Mirek byl stále rád středem pozornosti, ale již tak často nevyvolával konflikty. Bylo vidět, že je klidnější a soustředěnější. Občas se ještě projevila vzdorovitost vůči autoritě. Mirek ve školce vyprávěl o sestře. Bylo cítit, že ji má rád. Domů se vždy těšil. Častěji se zmiňoval i o babičce, vytvořil si s ní krásný vztah.

13. DISKUSE

Narození mladšího sourozence znamená pro prvorozené dítě, ale i pro celou rodinu velkou životní změnu. Se zájmem jsme sledovali výpovědi matek a otce, jak se s touto změnou vyrovnávali spolu se svým synem či dcerou. Na začátku výzkumného šetření jsme si položili dvě otázky: Jaké jsou postoje rodičů k zapojení prvorozeného dítěte do příprav na narození sourozence? A jaké důvody či okolnosti vedly ke změně chování dítěte po narození sourozence?

Na první výzkumnou otázku je možné jednoznačně odpovědět, že dnešní rodiče nepodceňují přípravu svých prvorozených dětí. Vyplývá to tak z 9 rozhovorů z celkových 10 rozhovorů matek. Rodiče včas a vhodnou formou sdělují dítěti, že bude mít sourozence, nakupují s dětmi vybavičku, či zařizují postýlku. Matky nechávají své děti sahat na rostoucí břicho, ukazují jim fotografie z ultrazvuku a do jisté míry se i více věnují svým dětem v době, než se narodí sourozenec. Domníváme se, že je tento trend možné připisovat uvolněné rodinné atmosféře, množstvím dostupných informací a diskusních fór na toto téma. Matka, která by svého prvorozeného syna také ráda zapojila do příprav na narození sourozence, ale on nejevil zájem, mu sdělila, že bude mít sourozence až v sedmém měsíci těhotenství. Rodiče, to že se narodí další dítě do rodiny, brali jako samozřejmou věc a neposkytli prvorozenému dítěti dostatek času na vyrovnání se s tímto faktem. V tomto případě rodiče zanedbali přípravu, potažmo zapojení prvorozeného syna do příprav na narození sourozence.

I na druhou výzkumnou otázku je možné najít odpovědi. Důvody, které vedly ke změně chování dítěte po narození sourozence, jsou různé a liší se případ od případu. Jsou ovlivněny okolnostmi, jako je například věk prvorozeného dítěte, jeho povahové rysy, samostatnost nebo míra závislosti na matce, míra odolnosti na zátěžové situace, atmosféra v rodině, poporodní nálady matek, čas věnovaný pouze prvorozenému. Není možné proto s jistotou odpovědět, že prvorozené děti, které byly rodiči zapojeny do příprav na příchod sourozence, se bez problémů vyrovnávají s narozením sourozence. Jak vyplynulo z rozhovorů 2, 8, 9 i matky, které přípravu nepodcenily, se potýkaly u svých prvorozených dětí se žárlivostí. Narození sourozence bylo pro tyto děti stresujícím obdobím, projevil se stres v rovině tělesné, ale i emocionální. U Některých

dětí jsme pozorovali, dle výpovědí rodičů, nevědomé obranné reakce – regrese a popření. Jiné dítě zvolilo jako obranou reakci útok.

14. ZÁVĚR

V úvodní části teorie jsme se seznámili s vývojem dítěte předškolního věku. Popsali jsme si sourozenecké konstelace, které nás ovlivňují celý život. Každý v životě zaujímáme role dle pořadí, v jakém jsme se narodili. Popsali jsme si náročné situace v životě dítěte, jakou narození sourozence bezpochyby je a uvedli si příklady toho, jaké jsou reakce na zvládnání náročných životních situací. Seznámili jsme se pojmy žárlivost a rivalita, dozvěděli se, že pokud dítě žárlí, je to zcela přirozené a rodičům to přináší příležitost své dítě ujistit, že ho milují. Naznačili jsme si, jak dítě pociťuje těhotenství matky a jakou formou jej nejlépe připravit na příchod sourozence. A v neposlední řadě si vyjasnili výchovné styly v rodině, které ovlivňují chování dětí.

Praktická část je věnována kvalitativnímu výzkumu. Byla zvolena metoda hloubkového polostrukturovaného rozhovoru a dále přímé nestrukturované pozorování. Do výzkumného vzorku byli zapojeni rodiče prvorozených dětí, do jejichž domácnosti se za poslední dva roky narodilo druhé dítě. Dále pak paní učitelky z mateřských škol, jejichž třídu navštěvuje prvorozené dítě zařazené do výzkumného šetření. Dále bylo provedeno zúčastněné pozorování chlapce, jeho chování v mateřské škole před a po narození sourozence. Díky předem připraveným otázkám do rozhovoru jsme dostali odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Z výzkumného šetření dále vyplynulo, že změny v chování prvorozených dětí bezprostředně po narození sourozence s odstupem času vymizely a rodiče již nezaznamenali žádné negativní projevy vůči mladším sourozencům. Můžeme se proto domnívat, že je nezbytné dopřát dítěti dostatek času, aby bylo schopno vyrovnat se s novou životní situací, jako je narození sourozence. Z výzkumného šetření je také zřejmé, že pro některé děti je doba od oznámení těhotenství matky do narození sourozence dostačující a jiné děti potřebovaly ještě o kousek více času. Jak ale již bylo zmiňováno, do jaké míry a jak rychle prvorozené dítě přijme fakt, že bude mít sourozence, závisí na okolnostech, jako jsou povahové rysy dítěte, emocionální vyzrállost a samostatnost. Je možné se domnívat, že již před plánováním druhého potomka, by rodiče měli brát v potaz názor prvorozeného dítěte.

Bakalářská práce může být přínosná všem rodičům, kteří plánují druhé rodičovství.

SEZNAM LITERATURY

- ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1980, 384 s. ISBN 46-00-13/3
- DALLOZ, Danielle. *Žárlivost a rivalita: průvodce výchovou v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 111 s. ISBN 80-717-8596-2
- DUMONTEIL-KREMER, Catherine. *Další dítě v rodině: výchova sourozenců*. 1. vyd. Překlad Kateřina Bodnárová. Praha: Portál, 2015, 120 s. ISBN 978-80-262-0802-0
- FABER, Adele a Elaine MAZLISH. *Sourozenci bez rivality*. 1. vyd. Překlad Eva Vrůblová. Brno: Computer Press, 2009, 176 s. ISBN 978-80-251-2312-6
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1
- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2. vyd. Praha: Grada, 2015, 400 s. ISBN 978-80-247-4674-6
- KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2010, 456 s. ISBN 978-80-7367-828-9
- KREJČÍŘOVÁ, Dana a Josef LANGMEIER. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9
- LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace*. 1. vyd. Překlad Hana Kašparovská. Praha: Portál, 1997, 224 s. ISBN 80-7178-152-5
- MAŇÁK, Josef; et. al. *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně., 1994. ISBN 80-210-1031-2

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1

NELLES, Wilfried. *Rodinné konstelace*. 1. vyd. Praha: Alternativa, 2009, 166 s. ISBN 80-85993-89-9

NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 123 s. ISBN 978-80-247-2057-3

PEŠKOVÁ, Miriam. *Bříško, bříško, kdo v tobě bydlí*. 1.vyd. Jince: Amenius, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-903900-1-0

PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. 3. vyd. Překlad Hana Vrbová. Praha: Portál, 2009, 159 s. ISBN 978-80-262-0885-3

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem. Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, 240 s. ISBN 978-80-7367-124-2

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-308-0

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2004, 116 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0814-0

Internetové zdroje:

[online],[cit. 2016], URL < http://projekty.ujep.cz/combiteachers/wp-content/uploads/2013/04/Hribkova_Nadani_predskolni_vek.pdf

[online],[cit. 2016], URL < <http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/sourozenci.htm>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Co chtěla vědět pampeliška

Příloha č. 2 – Obrázek dítěte

Příloha č. 3 – Obrázek dítěte

Co chtěla vědět pampeliška

*Střapatá žlutá pampeliška,
malá a zvědavá jako myška,
jednou se země ptala:
Kde jsem se, mami, vzala?
Tvůj táta, vítr toulavý,
Padáčky sfoukl do trávy.*

Semínek jsem se ujala

*A trpělivě čekala,
až přijde pravý čas.
Na jaře, v době prvních květů,
Oznámili jsme s tátou světu,
že spolu houpáme na klíně tisíce zlatavých miminek.*

Co chceš vědět ty

*Odkud se bereš, že tu jsi?
Zamysli se a představ si:
Táta a máma se mají rádi.
Vzpomínáš na kytku ze zahrady?
Maličké semínko, co táta zaseje,
putuje rychleji než se kdo naděje.
Putuje rychleji, než dočteš knížku,
k vajíčku, které má maminka v bříšku.
Dříve než z kostek věž v pokoji stojí,
Semínko s vajíčkem v bříšku se spojí.*

Plyne čas, vteřina, hodina...,

A život v bříšku už začíná.

Chceš o tom vědět i víc?

Obracej po listu list.

První měsíc – Co to je?

Na jednom konci ocásek, na druhém hlavička.

Co to jen může být? Pulec anebo rybička?

Nebo snad malé kuřátko?

Ó, kdepak! To je děťátko!

Leč v prvním měsíci lékařská věda

jiný než zárodek název mu nedá.

Druhý měsíc – Kouzelná šňůrka

Den za dnem letí jak o závod,

z človíčka – zárodku stal se plod.

Teď už má nožičky, ruce i očka,

než se však narodí, ještě si počká.

Než bude dovádět, skákat a chodit,

Vznáší se v balónku plodové vody,

Ve které šňůrou pupeční

bezpečně dýchá, pije, jí.

Neměj strach, že se utopí.

Věř, že mu zatím velmi svědčí

Život podobný potápěči.

Třetí měsíc – Listování v kalendáři

*I když je mrňousek skutečně malý
Začíná sveřepě trénovat svaly.
Roste mu bradička, nos, uši, čelo,
Našpulí pusinku, jako by chtělo
Poprvé promluvit.*

*Rodiče v noci nemohou spát:
Tatínku, jaké jméno mu dát?
Maminka totiž dobře ví,
Že o vývinu pohlaví
v bříšku se právě rozhodne.
Vymyslet musí jména dvě!*

Čtvrtý měsíc – Posilovna

*Človíčkoví je uvnitř skvěle.
Namísto tvrdých kostí v těle
má zatím je měkké chrupavky.
Proto se snaží každou chvíli
urputně cvičit, růst a sílit –
Nožičky stále víc napíná.*

*Co na to teď jeho mamina?
Musí se oblékat do větších svetrů,
v pase jí přibylo pár centimetrů.*

Pátý měsíc – Špičky nebo kopačky?

Neúnavně a bez potu

človíček kope do stropu.

Maminka nemá pochyby,

zřetelně cítí pohyby.

Jedinou věcí si však není jista:

Je v bříšku baletka či fotbalista?

Človíček zatím v jednom kuse

dumlá svůj palec v malé puse.

Šestý měsíc – Haló, mami

Bříško se mamince krásně vyboulí,

malý špunt se však ven nechystá,

uvnitř jen šikovně metá kotouly,

tak jako v cirkusu artista.

Ve tmě a v teple kolem se točí,

při tom má stále zavřené oči.

Ale v té zázračné, tiché říši

možná už také ledaco slyší:

Co se to tam venku děje?

Jé, moje máma se směje!

Těší ji představa, že v tomto čase

chlubí se človíčkem svým prvním vlasem.

Sedmý měsíc – Bumbříček

*Dnes už má tolik z lidské podoby,
že by se do světa mohl vydat.
Ale jen silák zvládne choroby,
drobeček musí nemálo přibrat!
Za dobrou snídani pošle díky,
vždyť po ní poroste na to šup!
A než jí promění na faldíky,
schrupne si a počká na nášup.*

*Pokud se náhodou předčasně narodí
zůstává možnost tato:
Mámino břicho mu bezpečně nahradí
domeček – inkubátor.*

Osmý měsíc – Jako kosmonaut

*Uvnitř tak vysoko vykopne nožku,
až zvenku tatínek vidí to trošku.
Také se děťátka nemůže dočkat,
pár týdnů posledních musí však počkat.
Cvalík se zatím, tak jak má,
Zabydlí vzhůru nohama.*

Devátý měsíc - První objetí

*V útulném břichu je děťátku prima,
Nepláče, nemá hlad, není mu zima...,*

Přesto však najednou poví:

Už je čas, já jdu ven!

Kdoví?

K veliké radost táty a mámy,

příbuzných, sousedů, přátel a známých,

vstříc radostem i nesnázím

Miminko na svět přichází.

(Pešková, 2008)

